

Б И С Е Р И

13.405

857-32

С II-2

Л. ПИРАНДЕЛО

ПРНА МАРАМА

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДСЕ ДОЖАНОВИЋ“
ЛЕСКОВАЦ

Б И С Е Р И
ИЗ СВЕТСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

12

1942

БЕОГРАД

Сигнатура

Презиме и име писца,

13405

8803

850-32

натура
3405
803
-32

Тиражено Л

НАСЛОВ ДЕЛА

НАСЛОВ ДЕ
Црна марама

Место и год издања

5 Aug. 1942

[illegible]

ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА
„РАДЕЖЕ ДОМАНОВИЋ“
ПЕСКОВАЦ

ЦРНА МАРАМА

НОВЕЛЕ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 13405

Сгрука 850-32

Написао

ЛУИЋИ ПИРАНДЕЛО

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

ГРАДА ПЕСКОВЦА

Бр. 8803

Одељење Б Сгрука II-2

Издавачко и прометно а. д.

»ЈУГОИСТОК«

Превео с италијанског
А. Б. ХЕРЕНДА

Норице израдио
БУНА ЈАНКОВИЋ

Наслов оригинала:
Luigi Pirandello
SCIALLE NERO

ШТАМПА: ШТАМПАРИЈА „ПРОСВЕТА“ — БЕОГРАД

(Опште овлашћење Хем. централе бр. 23597/XV-6 за
уtroшан хартије у новембру 1942)

I

— Сачекај ту, — рече Банди Д' Андреи — идем да је обавестим. Ако опет не пристане, ући ћеш на силу.

Обојица кратковиди, говорили су стојећи, очи у очи, из непосредне близине. Личили су на браћу, истих година, истог раста: високи, суви, крути, у скућеној укрупњености оних особа код којих је сваки поступак на свом месту, до ситница обазрив. Готово увек, кад су њих двојица тако говорили, један је другом дотеривао прстом превој наочара на носу или чвор кравате под брадом, или, ако није било баш ничег за дотеривање, пипкао је другом дугмета на капуту. Уосталом, врло су мало говорили. А тужна ћутљивост њихове нарави јасно се испољавала у туробном изразу њихова лица.

Заједно су одрасли и учили помажући се узајамно до универзитета, где је доцније један дипломирао права, а други медицину. Сада, када су их дању раздвајала различита звања, предвече су увек излазили у свакодневну заједничку шетњу путем на крају вароши.

Познавали су се тако дубоко, да је био довољан лаки покрет, поглед, једна реч, да би се одмах узајамно разумели. Тако да је та њихова шетња почињала свакодневно са неколико кратких реченица, а затим се настављала ћутке, као да су један другом дали повода за дугачко размишљање. Ишли су обо-

рене главе, као два уморна коња; обојица скрштених руку на леђима. Ниједан од њих двојице није никада дошао у искушење да малко окрене главу према огради пута, да би уживао у погледу на отворено поље које се под њима простирало, прошарано брежуљцима, долинама и равнима, с морем у даљини, које је пламтелo под последњим зрацима сунчевог заласка: поглед пун толике лепоте, да је изгледало чак немогућно да та двојица могу проћи тако, и не обзирући се.

Неколико дана раније Банди беше рекао Д' Ан-
дреи:

— Елеонори није добро.

Д' Андреа је погледао пријатеља у очи и схватио да болест његове сестре није тешка.

— Хоћеш ли да је прегледам?

— Она неће.

И обојица, настављајући шетњу, почеше да мисле, скупљених обрва, готово кивно, на ту жену, која им је заменила мајку и којој су дуговали све.

Д' Андреа је као дете остао без родитеља. Прихватио га је један стриц, који ни у ком случају није могао да га подигне. Елеонора Банди, оставши такође без родитеља у својој осамнаестој години, са много млађим братом, успела је да школује брата, па чак и његовог нераздвојног друга, располажући најпре ситном и разборитом штедњом оном малом родитељском заоставштином, а затим радећи, дајући часове клавира и певања.

— У накнаду пак — говорила је често смејући се двојници младића — присвојила сам све месо које вама недостаје.

Заиста, била је крупна као да је изгубила границу обима; ипак су црте њеног лица биле врло умиљате, са изразом оних великих мермерних анђела који се виђају у црквама, у лепршавим огртачима. Поглед лепих црних очију, које су дугачке

трепавице готово осенчавале, и милозвучан глас, као да су хтели намерно и против њене воље да ублаже утисак гордости, који је то тако крупно тело могло изазвати на први поглед; и смешила се тужно.

Свирала је и певала, можда не сасвим правилно, али страсном преданошћу. Да се није родила и одрасла међу предрасудама једне паланке, и да је није спречавао тај мали брат, можда би се упустила у позоришни живот. То је једном био њен сан; али само сан. Сад је већ имала око четрдесет година. Уосталом, признање које јој је варош указивала због тог њеног уметничког дара, надокнађивало јој је, бар делимично, пропали сан, а задовољство што је остварила други сан, отворивши својим радом будућност двојници сирочића, надокнађивало јој је жртву на коју је саму себе принела.

Доктор Д' Андреа чекао је доста дуго у салону да га пријатељ позове.

Тај салон пун светлости, иако са ниским плафоном, са већ извешталим старинским намештајем, готово је одисао дахом минулих времена и као да се у смирености два огледала насупрот постављена напајао непокретним отсеvom своје избледеле старине. Прави и једини становници међу тим зидовима били су стари породични портрети, на њима обешени. Једини нов намештај био је клавир са репом, Елеонорин клавир, кога су ликови са тих слика некако попречно гледали.

Поставши најзад нестрпљив због дугог чекања, доктор устаде, пође до прага, истури главу и кроз затворена врата чу плач у другој соби. Тада поче да лупа прстима на та врата.

— Уђи — рече му Банди, отварајући врата. — Не могу да схватим зашто се толико опире.

— Зато што ми ништа није! — викну Елеонора кроз сузе.

Седела је у широкој кожној наслоњачи, у црној хаљини као и увек, крупна и бледа; али увек са оним својим лицем велике девојчице, која је сада изгледала нарочито чудно, и можда више двосмислено неголи чудно, услед неке оштре, готово лудачке укочености у очима, коју је она хтела да прикрије.

— Ништа ми није, уверавам вас — одговори смиренито. — Оставите ме, тако вам Бога, на миру; немојте бринути за мене.

— Добро! — закључи брат, крут и упоран. — Међутим, ту је Карло. Он ће казати шта ти је. — И изиђе из собе, залупивши за собом врата.

Елеонора покри лице рукама и бризну у грчевит плач. Д' Андреа ју је гледао неко време; као да му је то било досадно и збуњивало га у исто време; затим упита:

— Зашто? Шта вам је? Зар ни мени не можете рећи?

Пошто је Елеонора и даље јецала, приђе и покуша хладном пажљивошћу да јој одмакне једну руку с лица:

— Но, умирите се; кажите ми; ту сам ја.

Елеонора заклима главом; затим, изненада, дохвати обема рукама његову руку, скупи грчевито лице и простиња:

— Карло! Карло!

Д' Андреа се нагнуо над њом, помало сплетен у свом крутом држању:

— Кажите ми...

Тада је она наслонила образ на његову руку и преклињала тихим гласом:

— Учини, учини да умрем, Карло; помози ми, ако Бога знаш! Не знам како бих; немам одважности, немам снаге.

— Умрети? — упита младић, смешећи се. — Шта кажете? Зашто?

— Да, умрети! — настави она, гушећи се у је-
цајима. — Научи ме како. Ти си лекар. Ослободи ме
ових самртничких мука, тако ти Бога! Морам умре-
ти. Нема ми другог излаза. Једино смрт.

Изненађен, он је оштро погледа. И она подиже
очи, али их одмах заклопи, згрчивши поново лице
и скупивши се сва, као да ју је спопала изненадна
јака јеца.

— Да, да — рече затим одлучно. — Да, ја,
Карло: изгубљена! Изгубљена!

Д' Андреа инстинктивно повуче руку, коју је
она још држала међу својима.

— Шта! Шта кажете? — промуца.

Не гледајући га, она стави прст на уста, пока-
зујући на врата.

— Кад би он сазнао! Немој му ништа рећи, тако
ти Бога! Прво учини да умрем; дај ми нешто: испи-
ћу као лек; сматраћу да је лек који ми ти дајеш;
само нека буде одмах! Ах, немам одважности, не-
мам одважности! Видиш, већ два месеца борим се
у овим мукама и не могу да нађем снагу, да нађем
начин да окончавам. Можеш ли ми помоћи, Карло,
шта кажеш?

— Како помоћи? — понови Д' Андреа, још
збуњен од изненађења.

Елеонора поново испружи руке да дохвати ње-
гову и, гледајући га молећивим очима, настави:

— Ако нећеш да умрем, зар не би могао... да
ме спасеш... на неки други начин?

На тај предлог Д' Андреа се укрुти као никад,
скупивши строго обрве.

— Преклињем те, Карло! — наставила је она
упорно. — Не због мене, не због мене, већ да Ђор-
ђе не би сазнао. Ако ти верујеш да сам урадила не-
што за вас, за тебе, помози ми сада, спаси ме! Зар
треба да овако завршим, пошто сам толико урадила,
толико пропатила? Овако, у овој срамоти, у мојим
годинама? Ох, како је то бедно! Како је ужасно!

— Али како, Елеонора? Ви! Како се то десило? Ко је био? — рече Д' Андреа, не налазећи пред њеним страшним мукама друго осем овог питања, у својој згранутој љубопитљивости.

Елеонора поново показа на врата и покри лице рукама:

— Немој да мислим! Не могу да мислим! Дакле, нећеш да уштедиш Ђорђу ову срамоту?

— А како? — упита Д' Андреа. — Злочин, знате! Био би двоструки злочин. Радије, кажите ми: зар се не би могло на неки други начин... поправити?

— Не! — одговори она одлучно, намрштивши се. — Доста. Разумем. Остави ме! Не могу више...

Спусти беспомоћно главу на наслон столице, опусти тело: исцрпена.

Карло Д' Андреа, укочених очију иза дебелих сочива за кратковиде, чекао је извесно време, не налазећи речи, не могући још да верује у то признање, не успевајући да замисли како је могла да падне у грех та жена, која је до сада била пример, огледало врлине, пожртвованости. Је ли могућно? Елеонора Банди? Она која је у младости, из љубави према брату, одбила толике прилике, једну бољу од друге! Како то сада, кад је младост залазила... — Ех! Можда баш зато...

Погледа је и, пред тим тако пуним телом, створи се пред његовим очима сувог човека замисао ружне и срамотне слике.

— Иди, дакле — рече му Елеонора изненада раздражено, јер је, и не гледајући га, у оном ћутању осетила на себи бљутаву одвратност те слике у његовим очима. — Иди, иди и кажи Ђорђу, да би одмах учинио са мноштем шта хоће. Иди.

Д' Андреа изиђе готово аутоматски. Она диже помало главу, да би видела да ли је изишао; затим, чим се врата затворише, опусти се поново.

II

После два месеца ужасних патњи, ово признање њеног стања донело јој је ненадно олакшање.

Сада, немајући више снаге да се бори, да одолева том кињењу, препустиће се судбини, тако, ма каква она била.

Да ли ће брат кроз који тренутак ући и убити је? Па добро: утолико боље! Није више имала право ни на какву увиђавност, ни на какво сажаљење. Учинила је, истина, за њега и за тог другог незахвалника више од своје дужности, али је затим у једном тренутку изгубила плодове свих својих добродели.

Заклопи очи, обузета поново језом.

Ипак, у дубини своје савести осећала је жалосну одговорност за свој грех. Да, она, која је толико година имала снаге да одолева полету младости, она која је увек гајила само чисте и племените осећаје, она која је сматрала своју жртву само дужношћу: у једном тренутку била је изгубљена! Ох, жалосно! Жалосно!

Какву је вредност могао имати за брата једини разлог, који је она осећала да може навести у своју одбрану? Могла му је рећи: — „Пазн, Ђорђе, ако сам можда због тебе пала?“ — Ипак, можда је то била истина.

Заменила му је мајку, зар не? Том брату. Па добро: у накнаду за сва добродели која је радосно указивала, у накнаду за жртвовање свог живота, није јој пружено задовољство да примети макар један задовољан осмех, ни неосетан, на уснама његовим и његовог пријатеља. Изгледало је да је обојици душа отрована ћутањем и досадом, као потиштена неком бесмисленом тескобом. Чим су добили диплому, одмах су легли на посао као две животиње; са толико предузимљивости, са толико упорности, да су за кратко време успели да буду сами

себи довољни. Ова журба да се на неки начин одуже, као да обојица то једва чекају, ранила ју је баш у срце. Тако, готово изненадно, осетила је да нема више циља у животу. Шта да ради сада, када двојици младића није више била потребна? А младост беше неповратно изгубљена.

Ни прве зараде у послу нису вратиле осмех на братовљевим уснама. Да ли је још осећао тежину жртве коју је за њега поднела? Да ли је осећао да га та жртва везује за цео живот, да је сада осуђен да жртвује сестри своју младост, слободу својих осећаја? И говорила му је отворена срца:

— Не води никакву бригу о мени, Ђорђе! Ја хоћу само да те видим весела, задовољна... разумеш ли?

Али он јој одмах прекиде речи на уснама:

— Ћути, ћути! Шта кажеш? Знам своју дужност. Сад је ред на мене.

Али како? Шта? — хтела је викнути она, која се без предомисљања жртвовала увек са осмехом на уснама и лака срца.

Знајући његову затворену, тврду упорност, није наваљивала. Међутим, осећала је да не може издржати у тој тужној загушљивости.

Он је из дана у дан удвостручавао зараду у свом позиву; окружио ју је удобностима; није хтео да даље даје часове. Тада, у том присилном нераду, који ју је понижавао, тада јој у зао час дође једна помисао, која јој је испочетка изгледала готово смешна:

„Кад бих нашла мужа!“

Али, имала је већ тридесет и девет година, а затим, са тим телом... којешта! — Осем да нарочито умеси мужа за себе. Па ипак, то би био једини начин да ослободи себе и брата тог дуга благодарности, који их је гушио.

Готово нехотице почела је тада, преко обичаја, да пази на своју спољашност, добивши неки изглед удаваче који никад раније није имала.

Она двојица или тројица, који су је једном тражили, били су већ ожењени и имали децу. Раније није о томе водила рачуна. Сада, сећајући се, било јој је криво. Осећала је завист према толиким својим пријатељицама које су успеле да створе породицу.

Само она остала је тако...

Али, можда још није било доцкан: ко зна? Зар је баш тако требало да се закључи њен живот увек пун делања? У тој празнини? Зар је тако требало да се угаси онај будни пламен њеног пожртвованог живота? У тој сенци?

Обузимала ју је дубока горчина, каткад поштрена извесним чежњама које су квариле њену природну драж, звук њених речи, њеног смеха. У разговору беше постала заједљива, готово ратоборна. Сама је била свесна промене у својој нарави; у неким тренутцима осећала је готово мржњу према самој себи, одвратност према том свом снажном телу, језу пред непознатим жудњама у којима би оно сада изненада успламтело, збуњујући је дубоко.

Међутим, брат је својим уштедама недавно купио једно пољско имање и подигао лепу вилу.

Он ју је наговорно да тамо проведе месец дана летовања. Затим, помисливши да је брат можда набавио то имање да би се с времена на време ње ослободио, решила је да се тамо за увек повуче. Тако ће му дати пуну слободу: неће га више мучити својим присуством, својом близином, и она ће тамо, мало помало, избити из главе ту чудну мисао, да у својим годинама нађе мужа.

Први дани протекли су лепо и помислила је да ће даље лако ићи.

Већ је била уобичајила да устаје свакодневно у зору и да излази у дугачку шетњу пољем, застајући с времена на време задивљена, да би слушала у зачараној тишини равнице како нека травка у близини подрхтава у свежини ваздуха, да би слушала појање петлова који су се дозивали од гумна до гумна; сад опет да би се дивила неком пругастом сплету зеленог грађа, или сомоту лишаја на старом обореном стаблу неке маслине.

Ох, ту, тако блиска земљи, брзо ће се препородити нова душа, нов начин мишљења и осећања; постаће као она добра наполичарева жена, која је била тако срећна да јој прави друштво и која ју је већ научила толиким пољским стварима, толиким стварима врло простим у животу, али које ипак откривају нови, дубоки, неочекивани смисао.

Наполичар је, напротив, био неподношљив: хвалио се да он има широке погледе: он је путовао по свету; био је у Америци, осам година у „Беносариесу“; и није хтео да његов син јединац, Ђерландо, буде прост сељак. Због тога га је већ тринаест година издржавао на школовању; хтео је да му да „мадо писмености“, говорио је, да би га доцније послао у Америку, тамо, у велику земљу, где ће несумњиво наћи срећу.

Ђерландо је имао деветнаест година и за тринаест година школовања стигао је једва до трећег разреда техничке школе. Био је неотесани деран, као одваљен од брега. Та очева упорност претстављала је за њега право мучење. Дружећи се са школским друговима добио је, нехотице, неко градско држање, које га је у ствари правило још неспретнијим.

Сваког јутра, млазевима воде, успевао је да изравна оштру косу и да направи раздељак са стране; али доцније, кад би се осушила, та коса би се накомстрешила ту и тамо, као да му штрчи из коже на лобањи; исто тако изгледало је да му мало ни-

же штрче обрве из ниског чела, а већ су из горње усне и на бради почеле да избијају као шибље длаке бркова и браде. Јадни Ђерландо! Тако крупан, неспретан, накомтрешен, пред отвореном књигом, изазивао је сажаљење. Отац је често ујутру морао да натопи знојем целу кошуљу да би га тргнуо из блаженог дубоког сна ситог и задовољног крмка и да би га, још сањива и затетурана, упутио у оближњу варош: на његово мучилиште.

Кад је госпођица дошла у село, Ђерландо јој је преко мајке упутио молбу да наговори оца, да га не мучи више овом школом, овом школом, овом школом. Није више могао да издржи!

И заиста, Елеонора је покушала да посредује. Али наполичар — ех, не нипошто — част, поштовање, свако поштовање госпођици; али и молба да се не меша. Тада она, мало из сажаљења, мало да би се смејала, мало да би себи нашла посла, почела је да помаже том јадном младићу колико је могла.

Позивала га је свако поподне горе са школским књигама и бележницама. Он је долазио збуњен и стидљив, јер је примећивао да је газдарица почела да налази уживање у његовој тупоглавости, у његовом тврдом мозгу; али, шта је могао да ради? Отац је тако хтео. Што се тиче учења, ех, да: стока; то је морао отворено признати; али ако је требало оборити стабло, или воља, још како... и Ђерландо је показивао жилаве руке, са неким благим погледом и осмехом белих и снажних зуба...

Изненада, једног дана, она је прекинула те часове; више није хтела да га види. Наредила је да јој из вароши донесу клавир и остала је неколико дана затворена у вили свирајући, певајући и читајући без предаха. Најзад, једно вече, приметила је да тај деран, тако изненадно лишен њене помоћи, друштва које му је она пружала и шала које је себи дозвољавала, долази да је уходи, да слуша њену пе-

сму и свирку: и, попустивши једном злом потстреку, хтела је да га изненади. Нагло је напустила клавир и, појуривши стрмоглавце низ степенице, довикну му:

— Шта ту радиш?

— Слушам...

— Да ли ти се свиђа?

— Да, много, госпођо... Чини ми се да сам у рају.

На те речи прснула је у смех. Али Ђерландо изненада, као да га је тај смех ошинуо по лицу, скочио је на њу, ту, иза виле, у густом мраку, изван млаза светлости који је допирао одозго са отвореног балкона.

Тако се десило.

Савладана на такав начин, није умела да му се одупре. Осетила је да јој снага нестаје — није више знала како — под тим grubим налетом, и препустила му се, да, попустивши, ма да није хтела да попусти.

Сутрадан вратила се у варош.

А сада? Зашто Ђорђе не улази да је осрамоти? Можда му Д' Андреа још ништа није рекао: можда је мислио како да је спасе. Али како?

Зари лице у дланове, готово да не би видела провалију која се пред њом отварала. Али, та провалија налазила се у њој. И није било лека. Једино смрт. Када? Како?

Изненада врата се отворише и Ђорђе се појави на прагу изобличен, врло блед, разбарушене косе, очију још црвених од плача. Д' Андреа га је држао за мишицу.

— Хоћу само ово да знам — рече сестри кроз зубе, пискавим гласом, цедећи готово слог по слог: — Хоћу да знам ко је тај.

Елеонора, оборене главе, склопљених очију, лако одмахну главом и настави да јеца.

— Рећи ћеш ми — викну Банди прилазећи, док га је пријатељ задржавао. — И, ма ко био, ти ћеш се за њега удати!

— Али не, Ђорђе! — простења она тада, спуштајући све више главу и ломећи руке на крилу. — Не! Није могућно! Није могућно!

— Је ли жењен? — упита он, прилазећи све ближе, стиснутих песница, страшан.

— Не — одговори она нагло. — Али није могућно, веруј ми.

— Ко је? — настави Банди, дршћући сав, наваливши се на њу. — Ко је? Говори одмах! Његово име!

Осећајући на себи братовљев бес, Елеонора скупи рамена, покуша да мало подигне главу и простења пред његовим свирепим погледом:

— Не могу да кажем...

— Име, или ћу те убити! — рикну тада Банди, подигавши песницу над њеном главом.

Али Д' Андреа се умеша, одмакну пријатеља и рече му врло строго:

— Ти иди. Казаће мени. Иди, иди...

И силом га изгура из собе.

III

Брат је био непопустљив.

За неколико дана, колико је било потребно за испит и оглас пре венчања, упорно је улетео у скандал. Да би предупредио исмевање које је од свих очекивао, свирепо је почео обилазити свуда да би раструбио своју срамоту ужасно простачким речима. Изгледао је као избезумљен; и сви су га сажаљевали.

Ипак је морао да издржи дугачку борбу са на-поличарем, док је пристао да жени сина.

Ма да широких погледа, старац је у почетку изгледао као да пада из облака: није могао да верује у тако шта. Затим рече:

— Нека Ваше господство не сумња: згазићу га ногама. Знате како? Као што се гази грожђе. Или боље да урадимо овако: предаћу вам га везаних руку и ногу; а Ваше господство нека се наплати по жељи. Жилу за батине набавићу вам ја и квасићу је претходно три дана, да би батине биле по пропису.

Али, кад је схватио да газда не мисли тако, већ тражи нешто друго, то јест брак, поче опет да се снебива:

— Шта! Шта кажете, Ваше господство? Једна тако висока госпоја са сином једног простог сељака?

И одбио је одлучно.

— Извините. Али госпођица је имала и памет и године; разликовала је зло и добро; никад није смела да уради с мојим сином оно што је урадила. Смем ли да говорим? Вукла га је горе у стан свакодневно. Ваше господство ме разуме... Један деран... У тим годинама се не размишља, не води се рачуна... Сада могу тако да изгубим сина, а сам Бог зна колико ме кошта! Госпођица, с опроштењем, може да му буде мајка...

Банди је морао да обећа у мираз имање и дневно издржавање за сестру.

Тако је брак утаначен. И дан свадбе био је прави догађај за ту паланку.

Изгледало је да свима причињава велико задовољство раздирање оног дивљења и поштовања, које су толике године тој жени указивали, као да нема места ни за мало сажаљења између дивљења и поштовања, кога је више нису сматрали достојном, и поруге, којом су је сада испраћали на ту срамну свадбу.

Сво сажаљење поклоњено је брату, који, разуме се, није хтео да присуствује венчању. Није прису-

ствовао ни Д' Андреа, извињавајући се да тог тужног дана мора бити поред свог јадног Ђорџа.

Један стари лекар у вароши, који је раније био домаћи пријатељ Елеонориних родитеља, а коме је Д' Андреа отео велики део пацијената дошавши право са студија са свим високопарним софизмима модерне терапије, понудио се за кума и повео са собом још једног старца, свог пријатеља, за старог свата.

Са њима, у затвореним колима, одвезла се Елеонора у Општину; затим у једну забачену црквицу, ради верског обреда.

У другим колима налазио се младожења, Ђерландо, мрк и надурен, са родитељима.

Ови, у празничним хаљинама, испрсише се, надувени и озбиљни, јер, на концу конца, њихов син се женио са правом госпојом, сестром једног адвоката, која му је доносила у мираз имање са прекрасном вилом и новаца одозго. Ђерландо, да би се показао достојан новог положаја, наставиће студије. О имању водиће рачуна он, отац, који се у томе разуме. Млада није била баш младунца. Утолико боље! Наследник је већ био на путу. По природном закону она ће раније умрети и Ђерландо ће тада остати слободан и богат.

Оваква и слична мишљења изражавали су такође, у трећим колима, младожењини сведоци, сељаци, очевни пријатељи, у друштву са два стара ујака. Остали безбројни младожењини рођаци и пријатељи чекали су у вили, сви у празничним хаљинама, мушкарци у оделима од плаве чоје; жене у новим огртачима са шамијама најупадљивијих шара; пошто је наполичар, широких погледа, спремио заиста нечувену гозбу.

Елеонора, улазећи у општинску матичарску дворану добила је напад грчевитог плача; рођаци, међу којима се налазио младожења и држао се по

страни, гурнуше га да притрчи; али стари лекар га замоли да се не појављује, да се тренутно држи на отстојању.

Не повративши се још од тог изненадног напада, Елеонора уђе у дворану; виде поред себе тог дечака, кога су забуна и стид још више накомстрешили и правили га још незграпнијим; у њој се нешто побунило; хтеде да викне: — Не! Не! — и погледа га као да хоће да га натера да и он тако викне. Али мало доцније обоје рекоше да, као осуђени на неизбежну казну. Пошто је врло журно обављен и верски обред у забаченој црквици, тужна поворка упути се у вилу. Елеонора није хтела да се раздвоји од двојице старих пријатеља; али морала је силом да се попне у кола са младожењом и тазбином.

Успут у колима ниједна реч није изговорена.

Наполичар и његова жена изгледали су убезекнути: с времена на време подигли би поглед да би летимично загледали снају. Младожења је гледао напоље, намрштен, сав увучен у себе.

У вили су дочекани громогласним грувањем прангија, свечаним узвицима и пљескањем. Али изглед и држање младе расхлади све сватове, ма да је она покушавала чак да се насмеши тим добрим људима, који су хтели да је дочекају свечано, као што је обичај на свадбама.

Убрзо замоли за допуштење да се повуче сама. Тренутно застаде на прагу собе у којој је спавала за време летовања, затекавши распремљен брачни кревет:

— Ту? С њим? Не! Никада! Никада!

Обузета језом побеже у другу собу: закључа се; сруши се на једну столицу заривши чврсто лице у оба длана.

Кроз врата допирали су до ње гласови и смех сватова, који су тамо потстрекавали Ђерланда, хва-

лећи му добру тазбину и лепо имање, више неголи младу.

Ђерландо се наслонио на балкон и, обузет стидом, уместо одговора слегао би с времена на време широким раменима.

Стид, да, осећао је стид што је постао муж на такав начин, муж те госпође: ето! А сва кривица падала је на оца, који је, због оне његове упорно уврћене школе дозволио да се госпођица на летовању према њему опходи као према глупом и неспособном дерану, дозвољавајући себи извесне шале које су га заболеле. И ето шта се из тога направи. Отац је мислио само на лепо имање. Али, како ће он убудуће живети са том женом, према којој осећа толику подређеност? Како ће се усудити да је погледа у лице? А отац је још одозго захтевао да он и даље похађа школу! Замислите исмевања његових другова! Жена је била од њега старија двадесет година и личила је на одваљено брдо, личила је...

Док се Ђерландо мучио овим мислима, отац и мајка надгледали су последње припреме за ручак. Најзад обоје уђоше победнички у дворану, где је већ сто био намештен. Поводом ванредног догађаја посуђе је ставно на расположење један гостионичар у вароши, који је исто тако упутно куvara и два келнера за послуживање.

Наполичар приђе Ђерланду на балкону и рече му:

— Јави својој жени да ће за који тренутак бити спремно.

— Не идем, нипошто! — рокну Ђерландо, ударивши ногом о под. — Идите ви.

— То је твоја дужност, магарчино! — викну отац. — Ти си муж: иди!

— Хвала лепо... Нипошто! Не идем! — понови тврдоглаво Ђерландо, покушавајући да се извуче.

Тада га отац, разгневљен, повуче за ревер капута и муну га.

— Зар се не стидиш, стоко? Раније си умео?
А сада се стидиш? Иди! Она је твоја жена!

Сватови притрчаше да их измире и наговоре
Ђерланда да иде.

— Ништа то није. Позваћеш је да нешто по-
једе...

— Па не знам ни како да је зовем! — викну
Ђерландо огорчено.

Неколико сватова прснуше у смех, други брзо
задржаше наполичара да не ишамара будаластог си-
на, који му је на овакав начин кварно богато и
скупо припремљену свечаност.

— Зваћеш је кршћеним именом — говорила му је,
међутим, тихо и убедљиво мајка. — Како се зове?
Елеонора, зар не? А ти је зови Елеонора. Зар ти
није жена? Иди, сине мој, иди...

И тако говорећи поведе га према брачној соби.

Ђерландо закуца на врата. Најпре је куцнуо ла-
гано. Сачекао је. Тишина. Како да јој каже? Зар
баш мора да јој каже ти, тако с прве? Ух, проклета
неспретност! Међутим, зашто она не одговара? Мо-
жда није чула. Куцнуо је поново јаче. Сачекао је.
Тишина.

Тада, сав збуњен, покуша да је зовне тихо, као
што му је мајка саветовала. Али, изусту име Елео-
нора тако смешно, да је одмах, да би га збрисао,
викнуо гласно, отворено:

— Елеонора!

Најзад је чуо њен глас, који је питао кроз вра-
та друге собе:

— Ко је?

Приђе тим вратима, док му се крв сва узбунила.

— Ја — рече — ја, Ђер... Ђерландо... Спремно је.

— Не могу — одговори она. — Ручајте без
мене.

Ђерландо се врати у одају, као да му је тежак
терет спао са срца.

— Не долази! Вели да неће доћи! Не може да дође!

— Живела стока! — узвикну тада отац, који га друкчије није звао. — Јеси ли јој рекао да је јело на столу? А што је ниси натерао да дође?

Умеша се жена: објасни мужу да ће можда бити боље да младу тог дана оставе на миру. Сватови су одобравали.

— Узбуђење... нелагодност... разуме се!

Али наполичар, који је хтео да покаже снаји да у свакој прилици зна своју дужност, остаде намргођен и нељубазно нареди да се ручак послужи.

Сви ти сватови били су обузети жељом за финим јелима која ће доћи на трпезу, али су исто тако сви били пренеражени оним излишним стварима које су блистале на новом стоњаку и које су их засењивале: по четири чаше разна облика, виљушке и виљушкице, ножеви и ножићи, и најзад неке игле у замотуљцима од провидне хартије.

Седећи на извесном отстојању од стола знојили су се у својим дебелим празничним чојаним оделима и загледали се у оштра, опаљена лица, као изанђала услед изузетног умивања; и нису се усуђивали да испруже широке руке, чворновате од пољских радова, да би дохватили оне сребрне виљушке (малу или велику?) и оне ножеве, под погледима келнера, који су им, обилазећи са послужавницима у оним белим кончаним рукавицама, уливали страховити осећај потчињености.

Наполичар је међутим, једући, гледао сина и климао главом, са изразом потсмешљивог сажаљења на лицу:

— Види га, види! — гунђао је у себи. — Какав изгледа ту сам, напуштен, на челу стола? Како ће жена моћи да поштује једног таквог мајмуна? Има право, има право што га се стиди. Ех, да сам ја био на његовом месту!

Пошто је ручак завршен у општој натмурености, сватови одоше, извињавајући се како који. Био је већ сумрак.

— А сада? — рече отац Ђерланду, кад два келнера распремише сто и све се увиле поново умири. — Шта ћеш сада да радиш? Расплићи се сам!

И нареди жени да пође са њим у њихову сеоску кућу ту у близини.

Оставши сам, Ђерландо погледа уоколо, обљивен знојем, не знајући шта да ради.

У тишини осетио је присуство жене која се тамо затворила. Можда ће сада, кад осети да се све смирило, изићи из собе. Шта он тада да ради?

Ох, како би радо побегао да спава у сеоској кући, код мајке, или бар доле под ведрим небом, макар под дрвећем!

А ако она међутим чека да је позове? Ако се, помирена са казном коју јој је брат наметнуо, осећала у власти његовој, свога мужа, и очекивала да је он... да, да је он позове на...

Начући уво. Али не: све је било тихо. Можда је већ заспала. Било је већ пола ноћи. Месечина је кроз отворени балкон осветљавала одају.

И не помисливши да упали осветљење, Ђерландо узе једну столицу и седе на балкон, одакле се са висине видело свуда унаоколо отворено поље, које се спуштало до мора тамо доле, далеко.

У светлој ноћи јасно су блистале велике звезде; месец је на мору упалио сјајну сребрну траку; са пространих жутих стрништа допирала је дрхтава песма зрикаваца, као непрестана, густо помешана звоњава звонаца. Изненада један зрикавац у близини испусти један чежњиви, уцвељени к п у; други му одговори из далека, као одјек, и оба продужише извесно време тај вапај у тихој ноћи.

Наслонивши руку на ограду балкона он тада инстинктивно, да би се ослободио притиска те тескобне неизвесности, послушну та два кн у, која су једно другом одговарала у зачараној тишини месечине; затим, приметивши тамо доле у даљини део зида који је опасивао имање све уокколо, помисли да је сада сва та земља његова; његово је то дрвеће: маслине, бадемови, рогачи, смокве, дудови; његов је онај виноград.

Отац је имао пуно право да буде задовољан, јер убудуће ни од кога неће зависити. Најзад, није била тако бесмислена помисао да он настави студије. Боље тамо, у школи, неголи овде по цео дан, у женином друштву. Он ће се већ побринути да доведе у ред оне другове који буду покушали да га исмевају. Сад је већ био господин и било му је свеједно да ли ће га истерати из школе. Али то се неће десити. Напротив, он је решио да убудуће марљиво учи, да би се једног дана, ускоро, могао појавити међу „господом“ у месту, не осећајући више потчињеност, разговарати и расправљати са њима као раван с равним. Требало му је још четири године да добије завршно сведочанство Техничке школе: тиме постаје испитани агроном и рачуновођа. Тада ће његов шурак, господин адвокат, који као да је бацио сестру ту, псима, морати да му скине дубоко шешир. Тако је. И онда ће му он рећи с пуним правом: „Шта си ми дао? Мени, ту бабу? Ја сам учио, имам свој господски позив и могао сам да нађем једну лепу, младу, богату, из добре куће као и она!“

Размишљајући тако заспао је, спустивши чело на мишицу наслоњену на ограду.

Два кн у настављала су, један ту близу, други далеко, своју узајамну сладострасну тужбалицу; изгледало је да светла ноћ подрхтава над земљом својим плаштом месечине, распеваним зрикавцима, а из

далека, као мрачан прекор, допирало је дубоко мр-
морење мора.

Доцкан у ноћи, као сенка, појавила се Елеонора
на прагу балкона.

Није очекивала да ће затећи заспалог младића.
Осети неку тескобу и страх. Оста извесно време
премишљајући да ли да га пробуди, да би му каза-
ла шта је решила, или да га склони одатле; али, баш
кад је хтела да га продрма, да га зовне по имену,
осети малодушност и повуче се полако, као сенка,
у собу из које је дошла.

IV

До споразума је лако дошло.

Елеонора је сутрадан говорила Ђерланду мате-
рински: дозвољава му да буде господар свега, сло-
бодан да ради шта му се свиђа, као да међу њима
никаква веза не постоји. За себе је тражила само
да је оставе на миру, по страни, у оној малој соби-
ци, заједно са служавком која је присуствовала ње-
ном рођењу.

Ђерландо, који се позно у ноћи повукао са бал-
кона сав укочен од влаге, и легао на диван у трпе-
зарији, сада, изненађен тако у сну, са великом же-
љом да протрља песницом очи, расклапајући вилице
услед напора да би намрштио обрве, хтејући да по-
каже не толико да разуме, колико да је убеђен, на
све је потпуно одобравао главом. Али, кад су отац
и мајка сазнали за овај уговор, побеснеше, и Ђер-
ландо је узалуд покушавао да им докаже како му
то угодно пада, како је чак више него задовољан.

Да би некако умирио оца, морао је формално
обећати да ће се првог октобра вратити у школу.
Мајка му је са своје стране наредила да изабере
себи најлепшу собу за спавање, најлепшу собу за

учење, најлепшу собу за ручавање... све најлепше собе!

— И, да знаш, заповедај ти, на длаку! Иначе доћи ћу ја да натерам сваког на послушност и поштовање.

Најзад се заклела да никад више неће проговорити са том бекелушом, која јој је тако презрела сина, такво красно парче младића, кога није била достојна ни да погледа.

Тог истог дана Ђерландо је легао на књигу, да би наставио прекинуто спремање за поправни испит. Било је већ заиста доцкан: преостајало му је још двадесет и четири дана. Али, ко зна! Ако мало прилегне, можда ће најзад успети да добије то завршно техничко сведочанство, због кога се мучио већ три године.

Елеонора, пошто се тргла из првобитне мучне запањености, почела је, по савету старе служавке, да шије спрему за новорођенче.

Дотле није о томе мислила, и заплака се.

Ђеза, стара служавка, помогла јој је, упутила је у тај рад, у коме беше невешта: дала јој је меру за прве кошуљице, за прве детиње капице... Ох, судбина јој је пружиала ту утеху, а она није на њу још ни помишљала; добиће дечака, или девојчицу, коју ће пазити, којој ће се сва посветити. Господ јој мора указати милост да јој пошаље мушкарчића. Била је већ стара, умреће брзо, а како да остави таквом оцу једну девојчицу, којој би он улио своје мисли, своје осећаје? Један мушкарчић мање би паатио под таквим животним условима, у које ће га за кратко време зла судбина довести.

Мучена овим мислима, уморна од рада, да би их одагнала, узела би неку од оних књига које је раније поручивала од брата и стала би да чита. С времена на време упитала би служавку, показујући главом:

— Шта ради?

Беза би слегла раменима, истурила усну и затим одговорила:

— Хм! Спустио је главу на књигу. Спава ли? Мисли ли? Ко зна!

Ђерландо је мислио: мислио је да, укупно узевши, његов живот није весео.

Ето: имао је оца, исто као да га и нема; жену, исто као да је и нема; на ратној нози са рођацима; љут на самог себе што није могло да му се задржи у мозгу ништа, ама ништа од оног што је учио.

Међутим, у том узрујаном нераду, осећао је у себи као неко врење опорих жеља; између осталог жељу за женом, зато што га је одбила. Истина, та жена није више била пожељна. Али... какав је то уговор? Он је био муж и, ако је до тога, требало је он да каже.

Устајао је; излазио из собе; пролазио поред врата њене собе; али одмах, чим би је опазио, осећао је да се у њему руши свака одлука о побуну. Надурно би се и, тек да не би признао да је у одлучном тренутку постао малодушан, говорио је самом себи како она толико не вреди.

Једног од тих дана врати се најзад из вароши поражен, оборен, још једном оборен на годишњем техничком испиту. И сад је доста! Уистину доста! Није више хтео да чује! Дохватио је књиге, бележнице, цртеже, угломере, навлаке, оловке и однео их доле, пред вилу, да би све спалио. Дотрча отац да га спречи. Али Ђерландо, побесневши, побуну се:

— Оставите ме да радим шта знам! Ја сам газда!

Умешала се мајка; дотрчаше и неколико сељака који су радили у пољу. Кроз узвике присутних покуља из те гомиле хартија прамен дима, прво танан, па све гушћи; затим блесак, затим пламен запуцкара и подиже се увис. Чувши вику, Елеонора и слушавка појавише се на балкону.

Берландо, црвен и зајапурен као ђуран, у кошуљи, разгнењен, бацао је у пламен последње књиге које је носио под мишком, направе свог дугог, узалудног мучења.

Елеонора се једва уздржала да се не насмеје пред тим призором и журно се повукла са балкона. Али свекрва је примети и рече сину:

— Ужива, знаш, госпоја; смешан си јој.

— Плакаће! — викну тада Берландо, претећи, подигавши главу ка прозору.

Елеонора чу претњу и пребледе: схватила је да је за њу завршен уморан и тужан мир који је до сада уживала. Судбина јој је дозволила само један тренутак починка. Али, шта је могао да захтева од ње тај скот? Она је већ била исцрпена: још један удар, макар и слаб, оборно би је.

Мало доцније појавио се пред њом Берландо, мрачан и задуван.

— Од данас мењамо живот! — објави јој. — Наљутио сам се. Хоћу да будем сељак као и мој отац; према томе и ти ћеш престати да изиграваш овде госпођу. Бацај, бацај све ово рубље! Ко се буде родио, биће такође сељак; дакле без толико сјаја и свечаности. Отпусти служавку: ти ћеш кувати и водићеш кућу, као што ради моја мајка. Јесмо ли се разумели?

Елеонора устаде, бледа и уздрхтала од презира.

— Твоја мајка је твоја мајка — рече му, гледајући га право у очи. — Ја сам ја, и поред тебе, сељака, не могу да постанем сељанка.

— Моја си жена! — викну тада Берландо, прилазећи јој силнички и шчепавши је за мишицу. — И радићеш оно што ја будем хтео; овде ја заповедам, разумеш ли?

Онда се окрену старој служавци и показа јој врата:

— Идите! Ви одмах идите одавде! Не трпим служавке по кући!

— Идем с тобом, Ђеза! — викну Елеонора, покушавши да ослободи мишицу, коју је он још стегао.

Али Ђерландо је није пуштао; стегао је још снажније; натерао ју је да седне.

— Не! Овде! Ти ћеш остати овде, на ланцу, са мнош! Ја сам због тебе прогутао поруге: сада је доста! Изиђи напоље, изиђи из ове јазбине. Нећу више да плачем сам над својим јадом. Напоље! Напоље!

И изгура је из собе.

— А над чим си плакао до сада? — рече му она сузних очију. — Шта сам ја од тебе тражила?

— Шта си тражила? Да те не узнемиравам, да немаш везе са мнош, као да сам ја... као да не за-служујем твоје поверење, госпо! И одредила си да ме за трпезом служи једна служавка, док је била твоја дужност да ме служиш, свом пажњом, као што друге жене раде.

— А шта сам ја теби потребна? — упита га Елеонора утучено. — Ако хоћеш послуживаћу те убудуће својим рукама. Је ли у реду?

Говорећи то бризну у јечање, затим осети да јој колена клецају и клону. Ђерландо збуњен, сметен, придржа је заједно с Ђезом и обоје је спустише на једну столицу.

Предвече, изненада, спопадоше је порођајни болови.

Ђерландо, уплашен, покајан, потрча да позове мајку: један дечко послат је у варош по бабицу; док је наполичар, већ предвиђајући имање у опасности ако снаја побаци, грдио сина:

— Стоко, стоко, шта си урадио? А ако ти сада умре? Ако не будеш више имао деце? Бићеш на улици! Шта ћеш радити? Напустио си школу, а

не умеш ни мотику у рукама да држиш. Упропа-
шћен си!

— Шта ме се тиче! — викну Ђерландо. — Само
да јој се ништа не деси!

Умеша се мајка, дижући руке увис:

— Лекар! Одмах је потребан лекар! Зло пред-
виђам!

— Шта јој је? — упита Ђерландо, пребледевши.

Али отац га изгура напоље:

— Трчи! Трчи!

Успут Ђерландо, сав у дрхтавици, постиде се
и поче да плаче, трудећи се ипак да трчи. На пола
пута срете бабицу, која је долазила у колима са
дечком.

— Терај! Терај! — викну. — Идем по лекара,
умире!

Заплете се, паде; сав прашњав настави да трчи
очајнички, загризавши огуљену руку.

Кад се са лекаром вратио у вилу, Елеонора је
била на самрти од крволиптања.

— Убицо! Убицо! — цедила је Ђеза кроз зубе,
заузета око госпође. — Он је крив! Усудио се да
дигне на њу руку.

Али, Елеонора је порицала покретом главе.
Осећала је како јој са крвљу постепено отиче жи-
вот, како је снага постепено напушта; већ се хладила...
Па добро: није жалила да умре; ипак је таква смрт
била слатка, једно велико олакшање после ужасних
патњи. И, воштана лица, гледајући у таваницу, че-
кала је да јој се очи заклопе саме, полагаано, за
увек. Већ није могла ништа да разликује. Као кроз
сан видела је старог лекара, који јој је био кум; и
насмешила му се.

Ни дању ни ноћу Ђерландо се није одмицао са ивице кревета, све време док је Елеонора лебдела између живота и смрти.

Кад су најзад могли да је пренесу са кревета у велику наслоњачу, изгледала је друга жена: провидна, готово бескрвна. Видела је пред собом Ђерланда, који је изгледао као да је такође преболео неку смртну болест, и његове рођаке брижљиво узете око ње. Гледала их је лепим црним очима, проширеним и болним у њеној бледој испијености, и чинило јој се да више не постоје никакви односи између њих и ње, као да се малочас вратила, нова и друкчија, из неког далеког краја, где су све везе раскинуте, не само са њима, већ са целим ранијим животом.

Мучно је дисала; на најмањи шум срце би јој отскочило у грудима и ударало је бучно; тешки умор ју је гушио.

Тада је, опутивши главу на узглавље наслоњаче, склопљених очију, жалила у себи што није умрла. Шта ће још овде? Зашто су њене очи осуђе-не да још гледају око себе та лица и те предмете, које је осећала тако, тако далеким? Чему то приближавање мучним и одвратним сликама минулог живота, приближавање које јој се каткад чинило још наглије, као да је неко гура позади, да би је приморао да гледа, да осећа присуство, живу и постојећу стварност омрзнутог живота, који јој више није припадао?

Чврсто је веровала да више никад неће устати из те наслоњаче; веровала је да ће јој сваког тренутка срце препукнути. Напротив, није; неколико дана доцније могла је да стане на ноге, да се, придржавана, крене неколико корака по соби; затим, доцније, чак да сиђе низ степенице и да изиђе напоље, држећи испод руке Ђерланда и служавку. Најзад је

уобичајила да о заласку сунца иде до ивице висоравни, која је с југа ограничавала имање.

Одатле се пружао величанствен поглед на обалу испод висоравни, тамо доле до мора. Првих дана ишла је редовно у пратњи Ђерланда и Ђезе; затим без Ђерланда; најзад сама.

Седећи на камену, у сенци једне стогодишње маслине, гледала је целокупну далеку обалу, која се лагано спуштала, благим нагибима, благим удолицама, рачвајући се у мору. А оно је мењало боју према ветру који је дувао. Гледала је сунце које се сад, као ватрени круг, лагано утапало у плесниву маглу непокретну над сивим морем, на западу, сад се опет спуштало свечано на ужарене таласе, у прекрасној бакљадн зажарених облака; гледала је како на влажном вечерњем небу извире течна и мирна светлост Јупитера, како се једва помаља блед и благ месец; упијала је очима тужну нежност претстојеће ноћи и блажено је дисала, осећајући како јој до дубине душе продиру свежина и мир, као надземаљска утеха.

Међутим тамо, у сеоској кући, стари наполичар и жена поново су ковали завере против ње, потстичући сина да се постара за своје интересе.

— Што је пушташ саму? — обратио би му се отац. — Зар не примећујеш да ти је она сада, после болести, благодарна због привржености коју си јој показао? Немој је напуштати ниједног тренутка, покушај да јој све више уђеш у срце; затим... затим удеси да служавка не спава више са њом у соби. Сад је њој добро и служавка јој више ноћу није потребна.

На те савете Ђерландо, раздражен, сав би се стресао.

— Ни помислити! Па њој више и не пада на памет да бих ја могао... којешта! Опходи се са мном као са сином... Само да чујете шта ми говори! Осе-

ћа да је већ остарела, прегажена и свршена за овај свет. Шта!

— Остарела? — упадала је у реч мајка. — Несумњиво да није више девојчица; али није ни стара; а ти...

— Узеће ти земљу! — наваљивао је отац. — Већ сам ти рекао: бићеш упропашћен, на улици. Ако жена умре без деце, мираз се враћа њеним рођацима. А ти ћеш имати ову лепу добит: имаћеш изгубљено школовање и целокупно ово изгубљено време без икакве накнаде... Ни шаку мува! Размисли, размисли благовремено: и тако си много времена изгубио... Чему се надаш?

— На леп начин — настављала је обазриво мајка. — Ти мораш поступити на леп начин, па макар јој и рећи: „Видиш? Шта сам ја од тебе добио? Поштовао сам те како си желела; али сада помисли мало ти на мене: на чему ја остајем? Шта ћу ја да радим ако ме овако оставиш?“ На концу конца, помози Боже, не мора доћи до кавге!

— Затим додај — поново је наваљивао отац — затим додај: „Хоћеш ли да задовољиш свог брата који је с тобом онако поступио? Да ме он најури одавде као псето?“ Пази, то је освештана истина! Бићеш најурен као псето, ногама, а с тобом заједно ја и твоја мајка, јадни старци.

Берландо није одговарао. На мајчине савете осећао је као неко олакшање, али раздражујуће, као неко голицање; очева предвиђања доводила су га до беса, бацала су га у јарост. Шта да ради? Осећао је тежину таквог подухвата, а исто тако осећао је и несумњиву потребу. Требало је на сваки начин покушати.

Елеонора је сада седела са њим за трпезом. Једно вече, за вечером, видећи како се нетремице загледао у стоњак, замишљен, упита га:

— Зар не једеш? Шта ти је?

Ма да је он већ неколико дана очекивао ово питање, изазвано самим његовим држањем, није могао одмах да одговори као што беше решио и учини руком неодређен покрет.

— Шта ти је? — наваљивала је Елеонора.

— Ништа — одговори сплетено Ђерландо. — Мој отац, као обично...

— Опет школа? — упита она смешећи се, да би га потстакла да говори.

— Не: још горе — рече он. — Предочава ми... предочава ми толике сенке, ожалашћава ме... ожалашћава ме помишљу на моју будућност, пошто је он, вели, стар, а ја овако, без заната и алата: док си ти ту, добро; али доцније... доцније, ништа, вели...

— Реци своме оцу — одговори тада Елеонора, уозбиљивши се и притворивши очи, готово да не би видела како је поцрвенео — реци своме оцу да се не брине. Управо, кад је о томе реч, слушај: Ако бих ја изненада умрла — сви смо ми смртни — у другој фијоци ормана у мојој соби наћи ћеш у жутом коверту једну хартију за тебе.

— Једну хартију? — понови Ђерландо, збуњен од стида, не знајући шта да каже.

Елеонора потврди главом и додаде:

— Не брини.

Охрабрен и задовољан, Ђерландо је сутрадан ујутру обавестио родитеље шта му је казала Елеонора. Али они, нарочито отац, нису били нимало задовољни.

— Хартија? Сплетке!

Шта је могла да буде та хартија? Тестамент: то јест поклон имања мужу. А ако није исправно састављен са свима формалностима? Било је лако оспорити га, као написмено једне жене без присуства бележника. Затим, зар не би сутра имали посла са шураком, правником, сплеткаром?

— Парнице, сине мој? Бог нека те поштеди и ослободи! Правда није за сиротињу. А онај, од једа, биће у стању да ти претвори бело у црно и црно у бело.

Затим, да ли се та хартија занста налазила ту, у фијоци ормана? Или му је то рекла да јој не би зановећао?

— Јеси ли је ти видео? Не. Па онда? Чак под претпоставком да ти је поклоне, шта ти разумеш? Шта ми разумемо? Али поред детета... ту је! Немој да се даш насамарити: послушај нас! Дете! Дете! Каква хартија!

Тако је једног дана Елеонора, стојећи под оном маслином на ивици висоравни, спазила изненада поред себе Ђерланда, који се беше прикрао.

Била је сва умотана у велику црну мараму. Осећала је хладноћу, ма да је фебруар био тако благ, као да је већ пролеће. Доле је цела широка обала озеленила од жита; море, тамо далеко, сасвим тихо, имало је заједно с небом неку ружичасту помало избледелу боју, али ванредно пријатну, а поља у сенци изгледала су као превучена глеђом.

Уморна од немог посматрања тог величанственог склада боја, Елеонора беше наслонила главу на маслиново стабло. Из црне мараме навучене преко главе видело се само лице, које је изгледало још блеђе.

— Шта радиш? — упита је Ђерландо. — Личиш ми на ожалашћену Богородицу.

— Посматрала сам... — одговори му она са уздахом, притворивши очи.

Али он настави:

— Да знаш како... како добро изгледаш, са овом црном марамом...

— Добро? — рече Елеонора, смешећи се тужно. — Хладно ми је!

— Не, велим, добро... добро изгледа твоја по-

јава — објасни он, муцајући, и седе на земљу поред камена.

Елеонора, главе наслоњене на стабло, заклопи поново очи, осмехну се да не би заплакала над својом младошћу тако жалосно изгубљеном. У осамнаестој години, да, била је ипак лепа, врло лепа!

Изненада, док је стојала тако задубљена у мисли, осети лако трзање.

— Дај ми руку — рече он лежећи на земљи, гледајући је блиставим очима.

Она је схватила; али се учини да не разуме.

— Руку? Зашто? — упита га. — Ја не могу да те подигнем: немам више снаге ни за себе... већ је вече, хајдемо.

Устаде.

— Нисам рекао зато да ме подигнеш — објашњавао је поново Ђерландо лежећи. — Останимо овде у мраку; тако је лепо...

Говорећи то нагло јој обухвати колена, смешећи се нервозно, сувих усана.

— Не! — викну она. — Јеси ли полудео? Пустите ме!

Да не би пала, наслони се рукама на његова рамена и одгурну га. Али, при том покрету марама се расклопи и како се она нагнула над њим који је клечао, обави га потпуно.

— Не: хоћу те! Хоћу те! — рече он тада као опијен, обавијен мирисом њеног тела, стежући је све снажније једном руком, док је другу провлачио навнеше, да јој обгрли струк.

Али она, крајњим напором, успе да се истргне; потрча на ивицу висоравни; окрете се; викну:

— Скочићу!

У том тренутку он је налетео снажно на њу; пресавила се уназад, стрпоштала се са ивице.

Он се једва задржао, блед као крпа, урличући, уздигнутих руку. Чу тамо доле језиви пад. Истур

главу. Гомила црних хаљина међу зеленилом обале испод висоравни. А марама, која се развила на ветру, падала је лагано, тако раширена, мало по-даље.

Заривши руке у косу, окрете се према сеоској кући; али му изненада удари у очи широко, бледо лице месеца, који се тек помолио горе иза густих маслина; и посматрао га је скамењено, као да је он са неба видео и оптуживао га.

I

Госпођица Силвиа Ашензи, дошавши у Рим да би добила премештај из основне школе у Перуђи у неко друго место, ма какво било и ма где било, макар на Сицилији, макар на Сардинији — обратила се за помоћ младом народном посланику, уваженом Марку Верона, који је био врло одани ученик њеног јадног оца, професора Ашензи са Универзитета у Перуђи, славног физичара, преминулог свега пре годину дана услед несрећног случаја у лабораторији.

Била је убеђена да ће Верона, коме су били врло добро познати разлози због којих је хтела да напусти родни град, употребити за њу велики углед који је за кратко време успео да стекне у Парламенту.

Верона ју је заиста примио не само љубазно, већ сасвим благонаклоно. Удостојио се чак да је потсети на посете које је, као студент, правио ожаљеном учитељу, јер је неким од тих посета, ако се не вара, присуствовала она, тада девојчица, али не тако мала, пошто је већ — свакако — пошто је већ била татина секретарица...

На то сећање госпођица Ашензи сва поцрвене. Мала? Није него још нешто! Имала је она тада пуних четрнаест година... А он, уважен Верона, колико је могао имати? Двадесет, највише двадесет и једну. Ех, могла би она и сада да му понови, од

речи до речи, све што је он приликом тих посета тражио од оца.

Верона изрази своје велико жаљење што није продужио студије, за које је професор Ашензи у то време умео да га толико заинтересује; затим посаветова госпођици да не буде малодушна, пошто, потсетивши се на недавну несрећу, није могла задржати сузе. Најзад, да би је што успешније препоручио, хтеде да је отпрати — (зар да се толико трудити?) — да, да, он лично хтеде да је отпрати до Министарства просвете.

Међутим, те године, у лето, сви су били на отсуству, на Минерви. Што се тиче министра и државног потсекретара, уважени Верона је знао; али није се надао да ће затећи у канцеларији начелника, чак ни шефа отсека... Морао се задовољити разговором са витезом Мартином Лори, секретаром прве класе, који је у том тренутку водио цело одељење.

Лори, врло савестан чиновник, био је врло добро виђен код својих претпостављених и потчињених, због савршене срдчности у опхођењу, због благе нарави која се испољавала у његовом погледу, у осмеху, у покретима, као и због уредности, чак и спољашње, његове појаве чисте и неговане усрдном марљивошћу.

Он прими уваженог Верону са много поштовања, поцрвеневши од радости, не само што је предвиђао да ће овај народни посланик пре или доцније постати његов врховни старешина, него и зато што се заиста већ више година одушевљено дивио његовим говорима у Скупштини. Погледавши затим госпођицу и сазнавши да је ћерка ожаљеног и славног професора перуђијанског Универзитета, витез Лори осети нову, исто тако живу радост.

Њему је било нешто преско тридесет година, а госпођица Силвија Ашензи имала је чудан начин го-

вора: изгледало је као да очима — чудне зелене боје, готово фосфорним — гура речи да би добро ушле у душу онога који је слуша; и сва би се загрејала. У говору откривала је бистру и јасну досетљивост, заповеднички дух; али гу бистрину с временом на време помутила би, а тај заповеднички дух победила и савладала неодољива драж која је пламтећи избијала на њеном лицу. Она је са негодовањем примећивала да њене речи, њена расматрања постепено губе дејство, јер је слушаоца више обузимало дивљење и уживање у тој дражи. Тада, ужарена лица, мало због негодовања, мало због задовољства, које јој је причињавала и против воље победа њене женствености, она би се збуњивала; осмех онога који јој се дивно оцртавао се, без њене воље, и на њеним уснама; са мало љутње климнула би главом, слегла би раменима и прекидала говор, изјављујући да не уме да говори, да не уме да се изрази.

— Али не! Зашто? Баш ми се чини да се одлично изражавате! — рече јој журно витез Мартин Лори.

И обећа уваженом Верони да ће учинити све да би задовољно госпођицу и сам имао задовољство да њему учини услугу.

Два дана доцније Силвија Ашензи вратила се сама у Министарство. Одмах је приметила да јој за витеза Лориа не треба баш никаква друга препорука. И са најнаивнијом једноставношћу на свету оде да му саопшти да више ни по коју цену не може да напусти Рим: толико је обишла за та три дана, неуморно, толико се дивила усамљеним вилама које чувају кипариси, тихој љупкости вртова на Авентину и Челну, трагичној величанствености рушевина и неких старинских улица, као Аппе, и бистрој свежини Тибра... Заљубила се, једном речи, у Рим и хтела је, без даљег, да буде ту премештена. Немо-

гућно? Зашто немогућно? Биће можда тешко! Немогућно, не. Вр-ло те-шко, добро! Али, кад се хоће, зар не... Макар додељена на рад у неком допунском разреду.... Да, да. Морао је да јој учини ту услугу! Доћи ће толико, толико, толико пута да му досађује, у противном. Неће га више оставити на миру! Додељивање на рад биће лако, зар не? Дакле...

Дакле, закључак је био друкчији.

После шест или седам таквих посета, једно по подне, витез Лори изишао је из канцеларије, обукао се као за свечане прилике и отишао у Парламенат да се распита за уваженог Верону.

Загледао је рукавице, загледао плитке ципеле, извлачио је врховима прстију манжетне, врло узнемирен, очекујући служитеља који је имао да га уведе.

Чим је ушао, да би прикрио забуну, почео је да говори ужурбано уваженом Верони, да његова штићеница тражи баш немогућно, ето!

— Моја штићеница? — прекиде га уважени Верона. — Која штићеница?

Лори, признајући са великим жаљењем да је употребно, истина без сенке злонамерности, једну реч која би се занста могла... да, која би се могла незгодно схватити, журно рече да је мислио на госпођицу Ашензи.

— Ах, госпођица Ашензи? Онда да, штићеница! — одговори му уважени Верона, смешећи се и повећавајући забуну једног витеза Мартина Лорна. — Нисам се сетио да сам вам је препоручио и у први мах нисам схватио о коме ми говорите. Ја обожавам успомену на славног професора, њеног оца и мог учитеља, и хтео бих да и ви, витеже, узмете у заштиту његову ћерку — да је узмете у заштиту, баш тако — и да јој изиђете у сусрет на сваки начин, јер то заслужује.

Па баш због тога је дошао витез Мартин Лори! Да је премести у Рим, ипак, није никако могао. Ако је могућно, ето, желео је да зна прави разлог због чега... због чега је госпођица хтела да напусти Перуђу.

Ех! На жалост, није леп тај разлог. Професора Ашензија жена је преварила и напустила, врло зла жена, врло богата, која се саживела са другим човеком ње достојним, са којим је имала двоје или троје деце. Ашензи је, наравно, задржао код себе ћерку јединицу, вративши мајци целокупно њено имање. Велики човек, али потпуно лишен практичног смисла, професор Ашензи имао је врло мучан живот, пун тешкоћа и горчина сваке врсте. Куповао је књиге, књиге и књиге, затим инструменте за своју лабораторију, а није могао да схвати зашто његова плата није довољна да задовољи потребе једне сад тако мале породице. Да не би растужила оца ускраћивањима, госпођица Ашензи била је приморана да се посвети учитељском позиву. Да, живот те девојке, до очеве смрти, био је непрекидно искушење стрпљења и врлине. Али, она је била поносите, и с правом, због очеве славе, коју је уздигнута чела могла супротставити мајчиној срамоти. Сада пак, после очеве несрећне смрти, остала је без заштите, готово сиромашна и усамљена, и није се могла више помирити да живи у Перуђи, где је живела и њена мајка, богата и бестидна. То је све.

Мартин Лори, дирнут овом причом (дирнут у ствари још пре него што ју је чуо из ауторитативних уста једног народног посланика велике будућности), опраштајући се, дао му је да наслути његову решеност да што му је могућно боље накнади тој девојци толике жртве и горчине, као и јединствену оданост према оцу.

И тако госпођица Силвија Ашензи, дошавши у Рим да добије премештај, нашла је — напротив — мужа.

Међутим, брак је, бар прве три године, био врло несрећан. Буран.

У занос првих дана Мартин Лори бацно је, тако рећи, себе самог; жена је, међутим, убацила мало, врло мало од себе. Кад се угасно пламен који стапа душе и тела, жена, за коју је он држао да је сва његова, као што је он био сав њен, појавила се пред њим врло различита од оне, какву је он замишљао.

Лори је, једном речи, приметио да га она не воли, да је пристала на брак као у једном чудном сну, из кога се сада будила кисела, туробна, узнемирена.

Шта је сањала?

Још много штошта Лори примети у току времена: да она, не само што га не воли, већ и не може да га воли, јер су њихове нарави биле баш супротне. Међу њима није била могућа ни узајамна трпељивост. Јер ако је он, волећи је, био расположен да поштује њену врло живахну нарав, њен независни дух, она, не волећи га, није могла да отрпи његову нарав и његова гледишта.

— Каква гледишта! — викала је на њега, стресајући се презриво. — Ти не можеш да имаш гледишта, драги мој! Ти си без живаца...

Какве су везе имали живци са гледиштима? Јадни Лори би зинуо. Она га је сматрала крутим и хладним. Зато што је ћутао, зар не? Али он је ћутао да би избегао свађе! Ћутао је јер се затворио у своју тугу, већ помирен са падом свог лепог сна, то јест да има једну другарицу срдачну и пажљиву, једну кућицу чисту, у којој се осмехују мир и љубав.

Зачуђавало је Мартина Лориа уверење које је његова жена о њему постепено стварала, тумачења која је давала његовим поступцима, његовим речима. Било је дана кад би готово у себи посумњао да он није такав каквим себе сматра, каквим се одувек

сматрао и да, не примећујући, има све оне мане, све оне пороке које му је она пребацивала.

Увек је пред собом имао утрвене путеве; никад није зашао у мрачне и дубоке кланце живота, па можда због тога није могао да буде неповерљив ни према себи, ни према другима. Жена је, напротив, још из детињства присуствовала ужасним призорима и научила, на жалост, да све може бити жалосно, да на свету није ништа свето, па чак ни мајка, ни мајка, Боже мој...Ах, да: јадна Силвиа, требало ју је извинити, саосетити, и ако је видела зло тамо где га није било и због тога се показивала неправична према њему. Али, уколико је он, благом добротом, покушавао да јој се приближи, да би јој улио више поверења у живот, да би је навео на правичније расуђивање, утолико је она постајала све жучнија и утолико је била већа њена побуна.

Али, ако нема љубави, добри Боже, бар мало благодарности према њему који јој је, на крају крајева, поново створио једну кућу, једну породицу, извукавши је из једног скитничког живота пуног заседа! Не; чак ни благодарност. Била је горда, сигурна у себе, да може и уме сама себи својим радом бити довољна. И шест или седам пута, у току те три прве године, запретила му је да ће се поново посветити школи и развести се. Најзад, једног дана је претњу и остварила.

Вративши се тог дана из канцеларије, Лори није затекао жену код куће. Ујутро имао је са њом нову и жучнију свађу због мале замерке коју се усудио да јој учини. Али, још од пре месец дана скупљала се олуја, која се тог јутра сручила. Она је целог тог месеца била врло чудна; намрштена држања; чак је показивала оштру одвратност према њему.

Без разлога, као и обично!

Сада, у писму које је код куће оставила, она га

је обавештавала о непоправљивој решености да раскине за увек и да ће учинити све да би поново добила место учитељице; и најзад, да он не би пао у узалудно узбуђивање и да не би повео бучно трагање, означила му је хотел где је привремено отсе-ла: али нека јој не долази, јер ће бити узалудно.

Лори је дуго расуђивао са тим писмом у руци, неодлучан.

Беше много препатно, и то неправично. Ослободити се те жене било би, можда, занста олакшање; али и неискан бол. Он ју је волео. Дакле, тр-нутно олакшање, а затим велика патња и велика празнина кроз цео живот. Знао је, добро је осећао да више неће моћи да воли ниједну другу жену, ни-када. А одозго скандал, који није заслужио: он, тако исправан у свему, раздвојен од жене, изложен пакости људи, који ће можда посумњати у ко зна какве његове кривице, док је Бог био сведок коли-ку је он широкогрудост, колико попуштање пока-зао за ове три године.

Шта да ради?

Решно је да то вече не уради ништа. Ноћ ће њему донети савет, а њој можда покајање.

Сутрадан није отишао у канцеларију и чекао је цело пре подне код куће. По подне се спремао да изиђе, ма да у души није донео никакву одлуку, кад му из Парламента стиже позив од уваженог Марка Вероне.

Влада беше тада у кризи: и, већ неколико дана, на Минсерви се упорно помињало име Вероне као ве-роватног државног потсекретара: неки су га чак проглашавали министром.

Лорну, између толиких помисли, пала је и та, да се обрати Верони за савет. Уздржао се, зами-шљајући какве све главобоље он има ових дана. Силвиа несумњиво није била тако обазрива и, зна-јући да ће он бити на челу просвете, можда га је посетила, да би је вратио у службу.

Мартин Лори се намршти, помисливши да можда Верона, користећи се сада ауторитетом будућег старешине, хоће да му нареди, да се у надлештву не успротиви жениној жељи.

Напротив, Марко Верона прими га у Парламенту са много благонаклоности.

Изјавно је да му је јако криво што су га, како он рече, упецали на удицу. Министар, не, не, срећом! Потсекретар. Не би хтео да прими ни ову одговорност, с обзиром на услове тог политичког тренутка. Приморала га је партијска дисциплина. Па добро, он би бар у свом кабинету желео помоћ једног опробано честитог човека и врло искусног; због тога је одмах помислио на њега, на витеза Лорна. Прима ли?

Блед од узбуђења и црвених ушију, Лори није знао како да му захвали на почасти коју му указује, на поверењу које му поклања; ипак, изражавајући ту дубоку захвалност, у погледу му је било једно тескобно питање. Јасно се назирало у његовим очима да је он уистину очекивао други разговор. Зар заиста уважени Верона, управо Његова Екселенција, није ништа друго тражио од њега?

Овај се, устајући, насмехи и положи му руку на раме. Ех, да, још нешто је желео; желео је трпељивост и опроштај за госпођу Силвију. Па то су детињарије!

— Посетила ме је и изнела ми је своје „одлучне“ намере — рече, смешећи се стално. — Дуго сам јој говорио и... па да! Па да! Нема никакве потребе да се ви оправдавате, витеже. Добро ми је познато да је кривица до госпође, и то сам јој, знате, отворено рекао. Чак сам је натерао у плач... Да, јер сам јој говорио о оцу, колико је отац патио због жалосне неслоге у породици... и још сам јој о другом говорио. Идите спокојно, витеже. Затећи ћете жену код куће.

— Екселенцијо, ја не знам како да вам заблагодарим — покуша да изговори Лори, дирнут, клањајући се.

Али га Верона одмах прекиде:

— Немојте ми захваљивати, а нарочито немојте ме називати Екселенцијом.

И, испраћајући га, увераваше га да ће госпођа Силвија, карактерна жена, несумњиво одржати обећања која му је дала; и, не само што се непријатне сцене неће више понављати, већ да ће му она показати на све могуће начине покајање због неправедних горчина које му је до сада приредила.

III

Тако је заиста било.

Вече измирења значило је за Мартина Лорна незабораван дан: незабораван због много разлога које је он схватио, или тачније одмах назрео по начину на који се она од првог тренутка бацила у његов загрљај.

Тако је много плакао! Али, колику је и какву срећу испијао у тим сузама покајања и љубави!

Тада је прославио своју праву свадбу; од тог дана добио је другарицу о којој је сањао — несумњиво у том првом њиховом приближавању остварио се још један његов тајни сан.

Кад је за Мартина Лорна стање његове жене постало очигледно и кад је она затим родила на свет једну девојчицу, видећи како је материнство начинило ту жену способном за толику благодарност и оданост према њему и за толике жртве према ћерци, схватио је и разумео још многе друге ствари. Она је хтела да буде мајка. Можда ни она сама није схватала и није умела да објасни себи ту тајну потребу њене природе; и због тога је раније

била тако чудна и живот јој се чинио тако бесмислен и празан. Хтела је да буде мајка.

Срећа због најзад оствареног сна помућена је само изненадним падом Владе, чији је члан био уважени Верона и донекле — у сенци — Мартин Лори, његов лични секретар.

Лори је испољавао још већи гнев од самог уваженог Вероне због жестоког напада удружене опозиције да би, готово без разлога, оборила Владу. Уважени Верона, изјавио је, са своје стране, да му се политички живот попео на главу и хоће да се повуче, да би са више плода и већим задовољством наставио прекинути научни рад.

Заиста, на идућим изборима успео је да одбије упорно наваљивање бирача и није се кандидовао. Загрејао се за једно велико научно дело које је професор Бернارد Ашензи оставио упола недовршено. Ако би му ћерка, госпођа Лори, указала част да му га повери, он ће покушати да настави експерименте свога учитеља и да доврши дело.

Силвиа је била врло срећна.

У току оне године предане, марљиве сарадње, склопљене су тесне пријатељске везе између мужа и Вероне. Ма да Верона никада није према њему испољило своје старешинство и достојанство, и ма да се према њему опходно са највећим поверењем, са највећом срдечношћу, тако да су један другом говорили ти, ипак је Лори био донекле бојажљив и збуњен, гледајући увек у пријатељу претпостављенога. Верони је то било криво и често га је исмевао. Лори се истина смејао том исмевању, али га је у тајности жалостило, јер је приметно у пријатељевој души неку извесну горчину која је из дана у дан постајала све оштрија. Приписивао је то презривом повлачењу из политичког живота, из парламентарне борбе; говорио је о томе жени и саветовао јој да

искористи свој утицај који је, изгледа, имала на њега, да би га навела и гурнула опет у живот.

— Да! Баш ће мене да послуша! — одговорила му је Силвиа. — Кад је рекао не, то је не, као што ти је познато. Уосталом, мени не изгледа. Ради са толико воље, са толико заноса...

Мартин Лори би слегао раменима.

— Ваљда је тако!

Ипак му је изгледало да се Верони враћа ранија ведрина само кад се игра са малом Ђинетом, која је расла на очиглед, напредна и живахна.

Марко Верона имао је заиста према тој девојци толико нежности, да је Лориа дирала до суза. Говорио му је да добро пази, јер ће је једног дана однети са собом. Заиста, ех, не шали се. А Ђинети то не би требало двапут поновити: напустила би тату, маму, зар не, и маму, да би пошла с њим... Ђинета је пристајала: злоћа! Због поклона, зар не, због поклона које јој је он чинио у свакој најнезнатијој прилици. Још какви поклони! Тако да је Лориу и жени сваки пут падало тешко. Она се чак није могла уздржати да покаже Верони како се осећа увређеном. Понижавање поноса! Не. Али тих поклона било је баш много, и скупих, а она то није хтела! Али Верона, уживајући у Ђинетиној радости за те поклоне, слегао би раменима, увређен због њиховог ожалошћавања и протеста, чак би се побунио не баш најучтивније, захтевајући да ћуте и пусте девојчицу да се радује.

У току времена Силвиа је почела изјављивати да су јој досадили ти Веронини поступци. А мужу, који је, да би га извинио, поново дувао у свиралу о великој штети због његовог повлачења из политичког живота, одговарала је да му то не даје никакав оправдан повод да у њиховој кући искаљује своје нерасположење.

Лори је хтео да примети жени, да, најзад, Ве-

рона искаљује то нерасположење усређавајући њихову девојчицу; али је ћутао да не би пореметио склад који је међу њима завладао од првог дана измирења.

Оно што је он првих година осетио у њој као непријатељство, сада је постало у његовим очима врлином. Он је осећао да га свег испуњава и подржава њен дух, чврста воља и одлучност, које нису више против њега уперене. И сад му је живот изгледао тако пун, тако добро заснован, са том женом поред себе, његовом, сасвим његовом, посвећеном потпуно кући и ћерци.

Ценно је, истина, у свом срцу Веронино пријатељство и због тога је желео да се у жениној души не створи утисак да је он постао наметљив и досадан због оне претеране нежности према Ђинети; али, с друге стране, ако је ова претерана нежност имала да му помути кућни мир, добар склад са женом... Но, како да стави до знања Верони, који није хтео да запази ни хладноћу којом га је Силвија сада примала?

У току година Ђинета је почела да испољава живо одушевљење за музику. И ето Вероне, два три пута недељно, са фијакером, да води девојку на овај или онај концерат; и често, у току позоришне сезоне, долазио је да прави са њом заверу, да је наговори како ће својим умиљавањима приволети маму и тату да је воде у позориште, у ложу за њу већ заузету.

Лори се смешио, неспокојан, збуњен; није могао одрећи да не би учинио на жао пријатељу и ћерци; али, забога, Верона би требало да схвати да он не може, тако често: нису били ту само трошкови за ложу и фијакер; и Силвија је морала да се лепо обуче; није могла да направи рђав утисак. Истина, он је већ био начелник, већ је имао пристојну плату; али ипак није имао новаца за бацање.

Толика је била Веронина нежност према тој девојци, да није примећивао те ствари и није уочавао ни жртву коју је морала подносити Силвна, извесних ноћи, остајући сама код куће, изговарајући се да јој није добро.

Камо среће да је тако увек остајала код куће! Једне такве ноћи она се вратила из позоришта обузета непрестаном хладном језом. Сутрадан ујутру је кашљала, са јаком грозницом. Пет дана доцније је умрла.

IV

Услед те изненадне, муњевите смрти, Мартин Лори био је у први мах више запрепашћен, неголи ожалошћен.

Увече, Верона, као да га вређа та мучна запањеност, та мрачна туга, која је претила да се претвори у отупелост, натера га да изађе из самртничке собе, примора га да оде до ћерке, уверавајући га да ће он остати ту, будан целу ноћ.

Лори је дозволио да га испрати; али затим, дубоко у ноћи, тих као сенка, појави се поново у самртничкој соби и затече Верону са лицем загњуреним у пицу кревета, на коме је лежао леш укочен и помодрео.

У први мах му се учинило да је Верона, савладан сном, спустио ту несвесно главу; затим, загледавши боље, приметно је да му се тело на махове потреса, као у пригушеном јецану. Тада, видећи пријатеља како плаче, и њега обузе грчевити плач, плач који дотле није могао да му избије из срца. Али овај једним покретом устаде и стаде пред њега, уздрхтао, изобличен; и — док је он загрнут испружено руке да га загрли — одгурну га, баш га одгурну несхватљивом грубошћу, гневно. Несумњиво је осетио велики део своје одговорности за ту несре-

ћу, јер је баш он, пет дана раније, натерао Силвиу да пође у позориште, а сад му душа није могла поднети толику пријатељеву патњу. Тако помисли Лори, да би себи објаснио тај испад; помисли да бол може да дејствује различито на душе: неке савлада; неке разгневи.

Ни бескрајне посете потчињених чиновника, који су га волели као оца, ни утешне речи од стране Вероне, који му је указивао на ћерку изгубљену у болу и забринуту за њега, нису успеле да га тргну из те врсте утучености у коју је пао, готово као да га је мрачна и груба тајанственост те изненадне смрти обавила, расветливши живот који га је окружавао.

Учинило му се сада да је све пред његовим очима друкчије, и да му шумови долазе као из даљине, а гласови, исти њему најпознатији гласови, глас пријатеља, глас његове ћерке, као да имају звук који никада раније није приметно.

Из те утучености почела је тако да се рађа постепено једна нова љубопитљивост, али равнодушна, за свет који га је окружавао, који му раније никада такав није изгледао, нити га је таквог познавао.

Зар је могућно да је Марко Верона био увек такав каквог га сада види? Чинило му се чак да су и појава и израз лица друкчији. Па и сама његова ћерка? Како? Зар је заиста већ толико порасла? Или је из несреће, наједанпут, искрсла једна нова Ђинета, тако висока, витка, помало хладна, нарочито према њему? Да, ликом је личила на мајку, али није имала ону драж која је, у младости, озаривала, осветљавала Силвијину лепоту; и због тога Ђинета више пута није ни изгледала лепа. Имала је исти мајчин заповеднички дух, али без оне отворене бујности, без плаховитости.

Сада је Верона долазио слободније, готово свакодневно, у Лориеву кућу: остајао је често на руч-

ку и на вечери. Најзад је завршио крупно научно дело замишљено и започето од Бернарда Ашензна, и већ се спремао да га преда у штампу, у сјајном издању. Многи листови објављивали су прве вести, а највећи, не само италијански, већ и страни часописи, почели су да расправљају о неким најважнијим закључцима, што је претсказивало велику славу коју ће то дело убрзо доживети.

После објављивања, Веронина заслуга за његово продужење и за нове смеле закључке изведене из првобитне замисли, опште је призната равном заслуги самог Ашензна. Овај је доживео славу, али још већу славу доживео је Верона. Са свих страна падала су му признања и почести. Између осталог, постављен је за сенатора. Није хтео да прими то постављење одмах после свог повлачења из парламентарног живота; сада га је примио радо зато што није долазило путем политике.

Тих дана Мартин Лори, замишљајући радост, одушевљење које би осетила његова Силвна видећи очево име тако прослављено, задржао се дуже у посети коју је правио жени увече по изласку из министарства. Био је тако уобичајно; ишао је и зими, по невремену, да би неговао цвеће око гробнице, да би метнуо нове фитиље у кандила; и тихо је разговарао са покојником. Свакодневна посета гробљу и разматрања која је она изазивала, остављала су све дубљи печат неутешности на његовом лицу.

И ћерка и Верона покушали су да га одврате од тог обичаја; он је испочетка порицао као дете затечено на делу; доцније, приморан да призна, слегнуо је раменима, смешећи се безизразно.

— Није ми тешко... Напротив, то ми је утеха — рекао је. — Пустите ме да идем.

Уосталом, да се враћао право из канцеларије кући, кога би затекао? Свакодневно је Верона долазио по Ђинету. Он се на то није жалио, не; чак

је био врло захвалан пријатељу због разонода које је пружао његовој ћерци. Она извесна оштринна коју је у извесним приликама приметио у његовом држању и још по нека ситна мана његове нарави нису умањили дивљење, а сада још мање благодарност и оданост према том човеку, кога ни високи ум ни глас ни положаји до којих је дошао, ни срећа, нису спречавали да укаже тако присно, више неголи братско пријатељство једном јадном човеку као што је он, који, осем добра срца, није признавао себи друге врлине, друге особине којима би то заслужио.

Он је сада увиђао са задовољством да се није преварио када је говорио жени, да ће Веронина нежност бити срећа за њихову Ђинету. То му је најбоље потврђено кад је она напунила осамнаесту годину. Ах, како би желео да је његова Силвиа била присутна то вече, после прославе рођендана!

Верона, који је намерно дошао без икаква поклона за Ђинету, чим је она отишла да спава повукао га је у страну и, озбиљан и узбуђен, објавио му да један његов млади пријатељ, маркиз Флавио Гуалди, тражи, његовим посредовањем, руку Лориеве ћерке.

Мартин Лори згрануо се у први мах. Маркиз Гуалди? Један племић... врло богат... Ђинетину руку? Излазећи са Вероном на концерте, на предавања, у шетњу, Ђинета је, занста, могла да уђе у онај свет коме ни по пореклу, ни по друштвеном положају не би могла прићи, а у коме је пробудила извесне симпатије; али он...

— Ти знаш — рече пријатељу, готово сметен и растужен од радости — знаш какво је моје стање... Не бих желео да Маркиз Гуалди...

Верона га прекиде:

— Гуалди зна... зна шта треба да зна.

— Разумем. Али, пошто је толика разлика, не бих хтео да он... Ма колико да је расположен, можда неће моћи ни да замисли толике ствари...

Верона га поново прекиде, срдито:

— Сматрао сам излишним да ти кажем, али пошто ми ти, извини, држиш тако глуп говор, да бих те умирно рећи ћу ти да, разуме се, пошто сам ти толике године пријатељ...

— Ех, знам!

— Ђинета је одрасла више поред мене, неголи поред тебе, може се рећи...

— Да... да...

— Па што плачеш сада? Нећу ваљда да будем наводаџија са корпом. Хајд, хајд, престани! Ја одох. Ти ћеш сутра ујутру разговарати са Ђинетом. Видећеш да неће ићи тешко.

— Да ли очекује? — упита Лори, смешећи се кроз сузе.

— Зар ниси видео да се није нимало изненадила што сам вечерас дошао празних руку?

Говорећи то, Марко Верона се весело насмеја, како га Лори већ толико година није видео да се смеје.

V

Чудан, у почетку леден утисак. Али не би на то обратило пажњу Мартин Лори, јер, као што је толике ствари објаснио у свом животу, убеђен својом наивном добротој, објаснио би и ову као природну последицу предвиђене друштвене разлике, а до некле и карактером, васпитањем и самом зетовљевом појавом.

Маркиз Гуалди није више био баш најмлађи: још плав, ватрено плав, али већ ћелав: сјајан и ружичаст као фигурица од врло финог емајлираног порцулана; и говорио је тихо, са више француског неголи пијемонтског нагласка, тихо, тихо, подражавајући у гласу неку тако снисходљиву благонаклоност,

која је ипак била у чудној супротности са укоченим погледом плавих, стакластих очију.

Лори је осећао да га те очи, ако не одгурују, оно готово одбијају; учинило му се чак да је приметно као неко сажаљење, помало потсмешљиво, према њему, према његовом држању, можда врло једноставном раније, а сада можда врло обазривом.

Али, он би био објаснио и сасвим друкчије држање које је Гуалди заузимао како према Верони, тако и према Ђинети; утолико, разуме се, што је изгледало да је онај добио жену од пријатеља, а не од њега који јој беше отац... Заиста, то је било тако, али Верона...

Ето: Мартин Лори више није могао да разуме Верону.

Сада, кад је он остао у кући сам, немајући више ни канцеларију, јер је, за зетовљеву љубав, затражио пензију, зар не би Марко Верона морао да му са више пажње указује утеху братског пријатељства, којим га је својевољно толике године почаствовао?

Он, Верона, ишао је свакодневно у посету Ђинети, у Гуалдиеву вилу; а њему, пријатељу, после венчања није више дошао, ниједном, случајно. Можда га је заморило, гледајући га још тако утонлог у стари бол, и, пошто је и он већ био остарео, волео је да иде тамо где се ужива, где је Ђинета, његовом заслугом, изгледала срећна?

Да, можда је и то могло бити. Али онда зашто, кад би он отишао да посети ћерку и налазио га тамо, за столом са њом и зетом, као да је домаћи, зашто га је дочекивао готово са негодовањем, ледено? Може бити да му је тај ледени утисак давало место, та пространа трпезарија, бљештава од огледала, раскошно намештена? Којешта! Не! Не! Верона се није само удаљио: држање, његово држање било се заиста изменило; једва би му стиснуо руку,

једва би га погледао, и настављао би разговор са Гу-
алднем, као да нико није ушао.

Још мало па да га оставе стојећи, поред стола.
Само би му Ђинета с времена на време упутила ко-
ју реч, али тако, случајно, тек да се не каже да ни-
ко не води рачуна о њему.

Срца испуњена неизрецивом тескобом, збуњен и
понижен, Мартин Лори је одлазио.

Зар зет није баш морао да има према њему
никаква поштовања, никаква обзира? Све свечано-
сти и позиви за Верону, зато што је богат и славан?
Али, ако је тако морало да буде, ако га све троје
буду и даље примали свако вече на тај начин, као
наметљивца, као незваног госта, он неће више оти-
ћи; не, не, тако му Бога, неће више отићи! Хтео би
да види шта ће онда урадити та господа, све троје.

И тако, прођоше два дана; прођоше пет и шест;
прође цела недеља, а ни Верона, ни зет, па ни Ђи-
нета, нико, чак ни служитељ није дошао да се о
њему распитају, да ли је можда болестан...

Безизразних очију, лутајући по соби, Лори је
стално чешао чело немирним прстима, готово као да
хоће да пробуди мозак из мучне обамрлости у коју
је запао. Не знајући шта да мисли пребирао је,
пребирао по прошлости унезверене душе...

Изненада, безразложно, мисао му се устреми на
једну далеку успомену, на најтужнију успомену ње-
говог живота. Те кобне ноћи гореле су четири во-
штанице, а Марко Верона, загњуривши главу у иви-
цу кревета на коме лежаше мртва Силвија, плакао је.

Изненада, као да су у његовој поремећеној души
те посмртне воштанице плануле и упалиле плави-
часту муњу, да му ужасно осветли цео живот, још
од првог дана кад се Силвија појавила пред њим, у
пратњи Марка Вероне.

Осети како му клечају колена и учини му се да

се цела соба око њега окреће. Покри лице рукама, увукавши се сам у себе.

— Је ли могућно? Је ли могућно?

Подиже поглед на женину слику, најпре готово запрепашћен оним што се у њему збивало; затим насрну на ту слику погледом, стиснувши песнице и згрчивши цело лице у изразу мржње, одвратности, ужаса:

— Ти? Ти?

Она га је преварила више од свих осталих. Можда због тога што је њено кајање доцније било искрено. Верона не... Верона не... Он му је долазио у кућу, као господар и... па да! Можда је сумњао да он зна и прави се да ништа не примећује због срамне користи.

Чим му сину ова одвратна помисао, Мартин Лори осети да му се прсти грче и крста цепају. Скочи; али спопаде га опет вртоглавица. Гнев и бол избише у грчевитом, необузданом плачу.

Најзад се поврати, сав исцрпен, и као да у себи има саму празнину.

Требало је више од двадесет година да би схватио. А не би ни схватио, да му они својом хладноћом, својом презривом непажњом нису то показали, готово му отворено рекли.

Шта сад да ради, после толиких година? Сада, кад је све свршено... тако, већ одавно, у тишини... пристojно, као што је обичај међу светом од реда, међу светом који уме да поступи како треба? Зар му нису нагостили, можда на пристojан начин, да више нема никакву улогу да изиграва? Одиграо је улогу мужа, затим улогу оца... и сада доста; сада он није више потребан, јер су се они, све троје, тако добро споразумели међусобно...

Најмање бедна, најмање свирепа од свих њих била је можда она која се покајала одмах после пада и умрла...

И Мартин Лори то вече, као свако вече, по старој навици, нашао се на путу за гробље. Задржао се, мрачан и неодлучан, да иде даље или да се врати. Помисли на цвеће око гробнице, које је већ толико година с љубављу неговао. Ту ће, за кратко време, и он почивати... Ту доле, поред ње? Ах, не, не: сад више не... Па ипак, како је та жена плакала онда, кад му се вратила, и коликом га је пажњом окружила, доцније... Да, да: покајала се... Њој, да, само њој он је можда могао опростити.

И Мартин Лори настави пут ка гробљу. Имао је нешто ново да каже покојници, то вече.

Тог јутра било је мало света у парку око Топлог извора. Бањска сезона била је већ на измаку.

На две клупице, на једној раскрсници испод високих платана, седели су један младић и једна људина. Младић је био блед, чак жут, мршав до сажаљења, у новом светлом оделу, сувише широком, услед чега су се његови набори, после пеглања, укрштавали у разним правцима. Људина је био педесетих година, у лакој платненом оделу, свом згужваном на местима где га огромна дебљина није растезала готово да прсне. На обријаној главурди имао је стари панамски шешир, који беше већ изгубио облик.

Обојица су држали за дршке чаше још пуне млаке и густе алкалне воде, тек заграбљене са извора.

Дебели човек, готово још заглушен бучним хркањем које је морао истеривати кроз нос у току ноћи, склапао је с времена на време сањиве очи на широком лицу наклуканог и задовољног игумана. Мршавом младићу, на оштром јутарњем ваздуху, било је хладно и чак би каткад задрхтао.

Ни један ни други нису се могли решити да пију и чинило се да обојица чекају један на другог, да би се повели за примером. Најзад, после првог гутљаја, погледаше се искривљених лица са истим изразом гађења.

— Јетра, зар не? — упита изненада, тихо, дебели човек младића, протресавши се. — Епатични грчеви стомака, зар не? Ви сте жењени, могу да замислим...

— Не, зашто? — упита младић, згрчивши мучно цело лице, што је требало да претставља осмех.

— Учинио ми се, тако на изглед... — уздахну други. — Али, ако нисте жењени, будите спокојни: ви ћете оздравити!

Младић се осмехну опет као и малочас.

— Да ли и ви патите од јетре? — упита затим, оштроумно.

— Не, не, мени жена више не треба! — ужурбаном и озбиљно одговори дебељко. — Патио сам од јетре. Али, хвала Богу, ослободио сам се жене и излечио сам се. Овамо долазим већ тринаест година у знак захвалности. Извините, кад сте ви стигли?

— Синоћ, у шест — рече младић.

— Е, због тога! — узвикну други, зажмуривши и љуљајући главурду. — Да сте стигли ујутро, већ бисте ме познавали.

— Ја... ја бих вас познавао?

— Па да, као што ме сви овде познају. Ја сам чувен! Видите, на тргу Арене, у свим хотелима, у свим пансионима, у кафани „Код Педока“, у апотеци већ тринаест година, из сезоне у сезону, само се о мени говори. Ја то знам, и уживам, и нарочито овамо долазим. Где сте ви отсели? Код Рориа? Одлично. Будите уверени да ће вам несумњиво још данас, за ручком код Рориа, испричати моју историју. Ако дозволите узећу аконтацију и испричаћу вам је сам, длаку по длаку.

Овим речима диже се напорно са своје клупе и приђе младићевој, који му учини места, док му се мало жуто лице све наборало од задовољства.

*

— Пре свега, да се разумемо, овде ме називају Докторкиним мужем. Зовем се Камбиѐ. По имену Бернард. Бернардчина, зато што сам дебео. Пијте. И ја пијем.

Испише. Лице им се поново непријатно искриви, али ту гримасу одмах претворише у осмех, гледајући се нежно. И Камбиѐ настави:

— Ви сте врло млад и озбиљан паћеник. Ова безочна признања која ћу вам учинити можда ће вам помоћи више од ове водурине, која је горка, али у накнаду ничему не помаже, верујте ми слободно. Дају да се пије на све могуће начине, а ми је пијемо зато што је одвратна. Да је пријатна.... Али не, доста: пошто сте ви на лечењу и треба да имате поверење...

Морате знати, да ми се кад бих чуо реч брак, с опроштењем цепао желудац и заиста долазило ми је... долазило ми је да... тако је, господине. Кад бих видео свадбену поворку? Кад бих сазнао да ми се неки пријатељ жени? Исти учинак. Али, шта тражите од нас, несрећних смртника? Појави ли се једна пеглица на сунцу? Непогоде нас покосе. Пробуди ли се један краљ са поквареним стомаком? Ратови и истребљења без конца. Простење ли неки вулкан? Земљотреси, катастрофе, помор...

У Напуљу, у моје време, избила је колера: она велика колера о којој сте ви, ако се не сећате, свакако слушали.

Мој отац, сиромашан чиновник, са особитом срећом која га је прогонила, нашао се наравно у Напуљу баш те године кад је беснела колера. Ја, који сам имао већ тридесет година и нашао добро намештење, узео сам под кирију један момачки станицах, у близини моје куће. Живео сам код својих, а ту сам сместио једну девојку која ми је пала као с неба.

Карлота. Тако се звала. А била је ћерка једног... нема ту ничег рђавог, знате! Разни занати — ћерка једног зеленаша. Распопа.

Побегла је од куће због неких свађа са маћехом и једним млађим братом пропалицом, о чему вам нећу причати. Изгледала је она доброћудно; а можда је и била, тада; али разумећете: љубазница; нисам много филозофирао.

Извините, јесте ли ви побожни? Нешто мало. Можда више нисте него што јесте. Као и ја. Моја мајка, напротив, драги господине, врло је побожна. Јадна жена, много је патила због те моје везе, грешне са њене тачке гледишта. Знала је да та девојка није пре мене другима припадала. Кад је букнула колера, престрављена великим помором и дубоко убеђена да сви морамо умрети, на првом месту ја, пошто сам, са њене тачке гледишта, живео у смртном греху, да би умирила гнев божји, захтевала је од мене да поднесем жртву и да се венчам, бар само у цркви, са том девојком.

Ипак верујте да то никад не бих урадио, да болест није захватила Карлоту. Дужност ми је била да јој спасем бар душу: обећао сам то мајци. Потрчао сам да позовем попа и венчао сам се. Али, шта се десило? Прст божји? Чудо? Изгледала је мртва. Оздрвила је!

Моја мајка, због осећања сажаљења, управо пожртвовања, хтела је да присуствује чину упркос дрхтавице и доцније да остане поред кревета болеснице.

Изгледало је да се колера оборила на Напуљ због мене, да би казнила мене због смртног греха и да ће проћи са Карлотиним оздрављењем; толико ју је ревносно моја мајка неговала. Чим ју је спасла, видевши да ту, у том станчићу, нема свих удобности за опорављеницу, хтела је да ју поведе својој кући, упркос мог опирања.

Лако ћете схватити да Карлота, ушавши једном, није више изашла него као моја законита жена и по грађанским законима, кратко време после тога, чим је помор престао.

Да попијемо још по једну, драги господине!

*

Срећом, за време заразе, Карлоти помреше отац, мајка и браћа. Срећа и несрећа, јер је, као једини преживели члан породице, наследила тридесет и осам или четрдесет хиљада лира, плод племенитог очевог занимања.

Жена, и то са миразом; шта ћете, господине мој? Изменила се преко ноћи, једним потезом.

Чујте сад. Можда се у мом телу налази неки дух... како да кажем? Фи... филозофски, који ће можда вама изгледати настран; али, дозволите да кажем.

Верујете ли ви да постоје свега два пола, мушки и женски?

Нипошто.

Удата жена је пол за себе, као што је и жењен човек пол за себе.

И, што се тиче полова, жена са браком увек добија. Напредује! То јест почиње да учествује у мушком полу толико, колико муж неизбежно губи. И губи много, верујте ми.

Кад би ме спопала невесела идеја да саставим једну малу граматику засновану на мојим расуђивањима, поставио бих правило да се мора рећи: ова жена; и следствено ова муж.

Ви се смејете? Али, драги господине, за жену муж није више човек. Неоспорна је истина, да се више не труди да му се допадне.

„С тобом није више занимљиво — мисли жена. — Ти ме већ познајеш“.

Ако је муж ипак толико добронамеран да се одупре кад је на пример види у кревету као ђавола, са хартијама у коси и умазаним лицем, и тако даље:

— Али, то чиним за тебе! — у стању је да му одговори.

— За мене?

— Разуме се. Да се не постидиш. Да ли би ти било пријатно кад би свет, видећи нас на улици, рекао: „Погледај, молим те, какву је жену изабрао тај јадник?“

И муж који — уверавам вас — није више човек, заћути, док би напротив требало да викне:

— Али, драга, питам ја самог себе, гледајући те сада такву поред мене, какву сам жену изабрао! Е, ти ми се показујеш у својој ружноћи у кући и у кревету, да би затим други, на улици, могли узвикнути: „Пази, какву лепу жену има тај јадник?“ И одозго треба да ми завиде? Али, захваљујем, захваљујем, драга, на тој зависти према мени, која се своди, наравно, на жудњу према теби. Ти хоћеш да за тобом жуде, да би мени завидели? Како си добра! Али, још сам бољи ја, који сам те узео за жену.

И разговор би могао да се настави... Јер се де-си, знате, да жена несвесно буде тако бестидна, да, удешена и намештена за излаз у шетњу, упита мужа за мишљење, како јој све то стоји.

Муж би требало да одговори:

— Знаш, драга, разни су укуси. Мени, као мени, већ сам ти рекао, тако зачешљана коса не свиђа се. Ко ме хоћеш да се допаднеш? Требало би да ми прво то кажеш, да бих ти могао одговорити. Ником? Баш ником? Па онда, Бог с тобом, кад није ништа ником, потруди се да се допаднеш своје мужу, бар том једном!

Драги господине, на такав одговор жена би погледала мужа готово сажаливо, затим би слегнула раменима, као да каже:

— А ко тебе узима у обзир?

И имала би право. Жене не могу без тога: инстинктивно хоће да се допадну. Жене имају потребу да буду жељене.

Дакле, разумећете, да муж не може више жудети за женом која је даноноћно поред њега. Не може да за њом жуди онако, разуме се, како би она хтела да се за њом жуди.

Ето, као што жена не гледа више у мужу човека, тако исто човек, у току дугог времена, не види више у жени жену.

Човек, већи филозоф по природи, прелази преко тога; жена се напротив осећа увређеном; и због тога јој муж брзо постане досадан и често несносан.

Она мора да ради како се њој свиђа, а муж не.

Али, ма шта да он уради, будите уверени, никада њој не би било по вољи, јер љубав, ону љубав која је њој потребна, муж, само зато што је муж, не може више да јој пружи. Више него љубављу, она хоће да се осети обавијена неком копреном дивљења. Сад, идите ви да јој се дивите по кући са роговима од хартије у коси, без стезника, у папучама, и данас претпоставимо са грчевима у стомаку, а сутра са зубобољом. То дивљење може да избија из очију људи који је не знају и чије је она погледе умела да привуче и да задржи најпрефињенијом уметношћу, неприметно, да би се блажено усхићавала. Ако је жена честита, то јој је довољно. Ја вам сада, да се разумемо, говорим о честитим женама, чак управо о непорочним. О осталима нема смисла говорити.

Дозволите ми још једно мало расуђивање. Ми мушкарци уобичајили смо да кажемо да је жена несхватљиво створење. Напротив, господине мој, жена је исто таква као и ми, али не сме то ни да покаже, ни да рекне, јер зна пре свега да јој друштво то не дозвољава, приписујући њој у грех оно

што код човека напротив сматра природним; затим, што зна да не би било пријатно људима кад би то показала и рекла. То вам је решење загонетке. Ко је, као ја, имао несрећу да се заплете о жену која нема длаке на језику, њему је то врло добро познато.

Да попијемо још по једну. Храбро!

*

Карлота у почетку није била таква. Постала је таква одмах после брака, то јест чим је осетила да је на сигурном и чим је приметила да сам ја почео да гледам у њој не само задовољство, већ и ону врло ружну ствар која се зове дужност.

Ја сам сада морао да је поштујем, зар не? Била ми је жена! Добро, али можда она није хтела да буде поштована. Видевши да сам ја изненада постао примеран муж, то јој је, ко зна због чега, ишло на живце.

Отпочео је за нас паклени живот. Она, увек на-
мрштена, заједљива, узнемирена; ја, стрпљив, мало
због страха, мало због уверења да сам направио
најкрупнију будалаштину и да морам испаштати по-
следице. Прилазио сам јој као кученце. Постајала
је још гора! Ма колико да сам се трудио, ипак ни-
сам успевао да погодим ког врага хоће моја жена.
Али, хтео бих да видим оног ко би погодио! Знате
ли шта је хтела? Хтела је да буде рођена мушко,
моја жена. И истресала се на мене што се родила
женско. „Човек — говорила је — па макар и ћорав!“

Једног дана је упитах:

— Па да чујемо шта би урадила да си се родила
мушко?

Одговорила ми је исколачивши очи:

— Била бих мангуп!

— Одлично!

— А жену, да знаш, никада не бих узела.
— Захваљујем, драга.
— Е, у то можеш бити убеђен!
— И проводила бих се, зар не? Дакле, ти мислиш да се са женама човек може водити?
Моја жена погледа ме дубоко у очи:

— Мене питаш? — рече. — Зар ти не знаш?
Ја се не бих оженила чак и због тога, да не бих заробила једну жену.

— Гле — узвикнух — осећаш се заробљеном?
А она:

— Осећам се? А зар нисам? Зар нисам била увек, откад сам жива? Ја познајем само тебе. Кад сам ја имала неко уживање?

— Зар си хтела да упознаш и друге?

— Наравно! Баш као и ти, који си упознао толико жена пре мене и ко зна колико после мене!

Дакле, господине мој, упамтите добро ово: да једна жена има баш исто такве жеље као и ми. Ви, примера ради, видите једну лепу жену, пратите је погледом, замишљате је целу и грлите је у мислима, не казујући наравно ништа жени која иде поред вас! У међувремену ваша жена види једног лепог човека, прати га погледом, замишља га целог и грли га у мислима, не казујући наравно ништа вама.

У том нема ничег необичног. Али, верујте, да није нимало пријатно претпоставити такав случај, природан и редован, код своје жене, заробљене телом, али не и душом. А што се тиче тела! Дед кажите: зар ми људи нисмо свесни да, кад би се нашли у прилици, не бисмо умели да се одупремо? Па добро, замислите да је баш исти случај и са женом. Падају, падају да је милина, истом лакоћом, ако им се укаже прилика, то јест ако наиђу на човека одлучног, у кога могу имати поверења. То ми је добро ставила до знања моја жена, говорећи — разуме се — о другима.

И долазим на свој случај.

Наравно, годину дана после венчања, разболео сам се од јетре.

Шест година узастопце бескорисног лечења, које је раздирало моје јадно тело, сведено до стања да је уливало сажаљење чак и другим болесницима од исте болести.

Лек сам имао да нађем овде.

Дошао сам са женом и, првих дана, отсео сам код Рориа, где сте ви сада. Чим сам стигао наредих да ми позову једног лекара, да ме прегледа и пропише колико чаша треба да испијам дневно, и да ли ће ми више помоћи туширање или купање у сумповитој води.

Дошао је један леп младић, црномањаст, висок, снажно развијен, војничког држања, сав у црнини. Занста мало доцније сазнах да је био у војсци, војни лекар, санитетски поручник; да је у Ровигу ступио у везе са ћерком једног типографа; да је добио девојчицу и, приморан на брак, дао оставку и дошао овде да отвори праксу. Осам месеци после ове његове велике жртве умреше му готово истовремено жена и ћерка. Бејаху већ прошле три године од ове двоструке несреће, а он је још носио црнину, као прекрасан гавран.

Освајао је, разумећете, са том својом жртвовањом каријером због љубави, тако лоше накнађеном злом судбином; са оном двоструком несрећом, која му је још била урезана у целој појави, утегнутој као да је у најмању руку Карло Велики. Све жене, да су могле, биле би се заложиле да га утеше. Он је то знао и држао се презриво.

Дакле, дошао је код мене; прегледао ме савесно, испитавши ме свег; поновио ми је отприлике оно што су ми већ толики лекари рекли и најзад ми прописа лечење: првих дана три пута по пола ове осредње чаше, затим три целе чаше и наизме-

нично једног дана купање, другог дана туширање. Хтео је тада да оде, кад тобож примети присуство моје жене.

— И госпођу? — упита, погледавши је хладно.

— Не, не — одби одмах моја жена, издуживши јако лице, док су јој обрве отскочиле навише, чак до косе.

— Ипак, дозволите? — рече он.

Приђе јој, подиже јој благо једном руком браду, а кажипрстом друге руке изврну јој малко трепавицу.

— Мало анемије — рече.

Моја жена ме погледа, врло бледа, као да ју је та брзометна дијагноза на лицу места анемизирала. И, са лаким нервозним осмехом на уснама, слегну раменима и рече:

— Али, ја ништа не осећам...

Лекар се озбиљно поклони:

— Тако је боље.

И оде врло достојанствено.

*

Да ли је дејствовала вода или купање или туширање, или нарочито, по мом мишљењу, диван овдашњи ваздух и благост тосканске равни, чињеница је, да сам одмах осетио олакшање; тако реших да се задржим месец дана или два; и, да бих био комотнији, узео сам под кирију један станчић у близини пансиона, мало ниже, код Коша, са лепом терасом која гледа на целу долину и два мала језера, Киуци и Монте Пулчано.

Али— не знам да ли сте ви то већ претпоставили — моја жена поче се жалити да јој није добро.

Није помињала анемију, јер је то рекао лекар; говорила је да осећа неку премореност на срцу и као неку тегобу на грудима, која јој задржава дах.

Тада ја, колико сам могао напвније, рекох:

— Хоћеш ли и ти, драга, један преглед?

Показала је одлучну упорност, као што сам ја предвиђао, и одбила је.

Болест, разуме се, погоршавала се из дана у дан, погоршавала се у сразмери са њеним упорним одбијањем. Ја, одлучан, не рекох јој више ни речи. Кад она сама, једног дана, не могавши више да издржи, рече ми да хоће да се прегледа, али не код оног лекара, не, одлучно не; хтела је да ју прегледа други бањски лекар (бејаху тада двојица), доктор Бери, наострешени старац, сипљив, готово слеп, већ са једном ногом, сада је са обема, у гробу.

— Иди, молим те! — узвикнух. — Ко још позива доктора Берна? Затим, то би била незаслужена непажња према доктору Лоеру, који је увек према нама био тако пажљив и љубазан!

Заиста свакодневно, овде на Топлом извору, кад сам са женом силазио са фијакера, доктор Лоеро нам је прилазио оним својим достојанственим и утегнутим држањем; честитао ми је на брзом опорављењу; пратио ме је до извора и затим горе доле по овим стазама парка, не пропуштајући дужне пажње према мојој жени, али обзирући се првих дана врло мало на њу, која се, појмљиво, дурила у себи.

Међутим, у неко доба, водили су већ недељу дана међусобну борбу око вечитог питања мушкараца и жена, мушкарца који је насртљив, жене која је жртва, друштва које је неправично итд., итд...

Верујте, господине мој, да не могу више да слушам те будалаштине. За седам година брака између мене и моје жене само се о томе разговарало.

Ипак вам признајем да сам те недеље уживао слушајући како доктор Лоеро понавља, врло прибрано, исте моје разлоге, и то посољене и забиберене научним ауторитетом. Моја жена обасипала је мене погрдама; међутим, са доктором Лоером мо-

рала је да гризе улар учтивости; али је зато добро увијала речи у јед који није могла да испљује.

Надао сам се да ће јој с овим проћи срчана мана. Јок! Као што вам рекох, она се из дана у дан погоршавала. Знак, зар не, да је она другим разлогима хтела да убеди противника. И видите, молим вас, какву улогу мора каткад да одигра један јадни муж! Врло сам добро знао да она хоће да је прегледа доктор Лоеро и да је била права измишљотина антипатија коју јој је он уливао, измишљотина њен захтев да је напротив прегледа онај сипљиви и излапели старац, као што је била измишљотина и њена срчана мана. Па ипак сам се морао правити да у све те ствари озбиљно верујем и да натопим знојем целу кошуљу да бих је навео да учини оно, што је она на концу желела.

Драги господине, кад се моја жена, без стезника — разуме се — испружила на кревету, а он је, лекар, погледао у очи сагињући се да би јој положио уво на дојку, видех да је готово нестала, да се готово истопила; видех јој у очима и на лицу ону узнемиреност... оно дрхтање, које... — ви ме добро разумете. Познавао сам је и нисам могао да се варам.

Могло је да буде довољно, зар не? Једна жена остаје врло честита, неоскрнављена, непорочна, после једног таквог прегледа; лекарског прегледа, и то пред мужевљевим очима. Па добро! Шта је требало да ми, питам ја, да ми отсвира у лице оно што сам већ у себи знао и што сам видео својим очима и готово опипао руком?

Хајд, хајд, храбро. Испијмо још по једну. Још по једну.

*

Једно вече посматрао сам са терасе величанственоу слику простране долине под месечином.

Моја жена беше већ легла.

Ви ме гледате овако дебела и можда претпостављате да лепота природе не може да ме дирне. Ја имам једну плаву душицу, са врло слатким лицем, провидним и узаним, са очима небеске боје. Једном речи душицу која личи на малу Енглескињу, која у тишини, у самоћи, прилази окнима ових мојих воловских очију и разнежава се гледајући месечину или слушајући звонко цврчање зрикаваца расутих по пољу.

Људи се дању не смирују у граду, а зрикавци ноћу у пољу. Лепо занимање, то зрикавчево!

— Шта радиш?

— Певам.

— А зашто певаш?

Ни он не зна. Пева. А све звезде на небу подрхтавају. Он их гледа. Лепо занимање, и то звездано! Шта раде тамо горе. Ништа. И оне гледају у празнину и чини се да их потреса стална дрхтавица. А да знате како ми се свиђа сова, која, усред тог блаженства, почиње да јеца из даљине, тескобно. Она плаче, од блаженства.

Доста. Као што рекох, гледао сам разнежено тај приказ, али већ ми је било помало хладно (беше прошло једанаест часова) и хтедох да се повучем: кад чух да неко јако и дугачко лупа у капију. Ко је могао да буде у то доба?

Доктор Лоеро.

У таквом стању, господине мој, да би се и камен сажалио.

Пијан као ствар. Бејаху стигли из Фиренце, Перуђе и Рима пет или шест лекара, због лековите воде, а он и апотекар добро се сетише да приреде колегама вечеру, у малој болници Зеленог крста, иза Завода, ту близу Рориа.

Била је весела, као што можете замислити, једна вечеринка у болници! И каква лековита вода! Сви

су се напили као... немојмо рећи свиње, јер свиње, јаднице, заиста немају тај обичај.

Каква му је помисао пала, у пићу, да узнемирава мене то вече, кад сам био, како вам рекох, сав предан месечини?

Тетурао се и морао сам га придржавати до терасе. Ту ме је чврсто, чврсто загрлио и рекао да ме воли, да ме воли као брата и да је цело вече говорио о мени са колегама, о мојој јетри, о мом упрџпашћеном желуцу, који су му лежали на срцу, толико су му лежали на срцу, да пролазећи поред моје капије није хтео пропустити да ми учини кратку посету, бојећи се да сутрадан неће моћи да дође на Топли извор, јер — ма да не изгледа, зар не! — ипак је стварно мало попио. Ја сам му, замислите, благодарно, саветовао му да иде кући, пошто је већ доцкан... Ништа! Тражио је столицу да седне на терасу и почео да ми говори о мојој жени, која му се много свиђа, и хтео је да ју пробудим, јер је госпођа Карлотица волела његово друштво, ех, још како волела! Још како! Још како! Лепа дурковита ждребица, која се рита из љубави, да би била милована... И настави у том духу, церекајући се и жмиркајући некако лукаво очима, које су му се саме заклапале.

Кажите, шта сам могао да му урадим у таквом стању. Да ишамарам пијаног човека који се није могао држати на ногама? Моја жена, која се пробудила, довикнула ми је гневно из кревета три или четири пута да то урадим. И мени је сишла у руке жеља да га ишамарам: али ко зна какво би дејство имао шамар на тог јадног младића који је, у блаженом винском заносу, изгубио сваки појам друштвености и цивилизације, и весело бацао истину у лице. Шчепав га и повукох са столице: нисам се могао уздржати да га мало не продрам, али умало се није срушио и морао сам да водим рачуна о ње-

говом стању све до капије; ту... да, гурнух га малко и оборих га на улицу.

Кад се вратих у спаваћу собу, нађох жену са свима ђаволима у главн: сасвим помахниталу. Устала је из кревета. Напала ме крволочним погрдама; рече ми, да сам морао, да нисам такав какав сам, да згазим ногама тог мангупа и да га затим бацим са терасе; да сам човек од хартије, без крви у жилама, без стида и срама, неспособан да браним женину част, напротив врло способан да дубоко скинем шешир првоне који...

Прекинуо сам је; подигох руку; подвикнух јој да пази добро: шамар који је требало да опалим њему, да није био пијан, опалићу њој, ако не ућути. Није ућутала, замислите! Из гнева пређе у исмевање. Наравно да ми је лако изигравати пред њом хвалисавца, ишамарати једну жену, пошто сам примио и испратио са дужном пажњом до капије једнога који је дошао да ме вређа чак у мојој кући. Али зашто, зашто је нисам одмах пробудио? Чак, зашто га нисам одмах увео у њену собу и замолио га да легне с њом у кревет?

— Ти ћеш га позвати на двобој! — викну ми најзад, сва изван себе. — Сутра ћеш га позвати на двобој, и тешко теби ако то не урадиш!

Слушајући извесне ствари из жениних уста сваки човек се побуни. Већ сам се био скинуо и легао. Рекох јој да већ једном престане и да ме пусти да спавам на миру: нећу да позовем на двобој никога, баш зато да не бих њој учинио то задовољство.

Али у току ноћи много сам у себи размишљао. Нисам знао и не знам да ли је витешки, да један човек од реда прими срцу увреду и изазивање једне пијанице, који не зна шта говори. Сутрадан, баш сам хтео да пођем на саветовање са једним мајором у пензији, са којим сам се упознао на Топлом извору, кад тај исти мајор у друштву са једним другим

господином мештанином, дође да ми он тражи задовољење у име доктора Лоера. Да! Због начина на који сам га прошле ноћи избацио напоље. Изгледа да је услед тог избацивања пао и повредио нос.

— Па био је пијан! — викнух тој господи.

Утолико горе за мене. Требало је да му укажем извесну обазривост. Ја, разумете ли? А моја жена умало ме није прогутала што га нисам бацио са терасе.

Доста. Хоћу да идем редом. Примео сам позив на двобој; али моја жена ми се искези у лице и, не губећи ни тренутка, поче да пакује своје ствари. Хтела је да отпутује одмах; да отпутује, не сачекавши исход двобоја, ма да је знала да је под врло тешким условима.

Кад сам већ био у колу, хтео сам да играм. Он је поставио услове: револверима. Врло добро! Али ја сам тада захтевао да буде на петнаест корака. И, уочи двобоја, написах једно писмо, које ме натерује да цркавам од смеха кад год га поново прочитам. Ви не можете замислити какве све глупости падају на памет једном јадном човеку у таквим околностима.

Никад нисам руковао оружјем. Кунем вам се да сам, пуцајући, инстинктивно заклопио очи. Двобој се одиграо горе, на Фађети. Два прва метка промашила; трећи... не, трећи је такође промашио; четврти — да видите како је тај доктор имао тврду главу! — четврти метак постарао се за мене и погодио га у главу, али му није повредио кост: склизнуо је испод коже под косом и изишао му позади, на потиљку.

У први мах изгледао је мртав. Сви притрчасмо; и ја; али један од мојих сведока посаветова ме да се удаљим, да узмем кола и да побегнем друмом за Киузи.

Побегох.

Сутрадан сам сазнао у чему је ствар; и сазнао сам још нешто, што ме испуни истовремено радошћу и сажаљењем; радошћу за себе, а сажаљењем за мог супарника, који, после метка у главу, заиста није то заслужио.

Кад се освестио у малој болници Зеленог крста, доктор Лоеро видео је пред собом прекрасну слику: моју жену, која је дојурила уз његову постељу да га негује!

Од ране се излечио за неких петнаест дана; од моје жене, драги господине, није се више излечио.

Хоћете ли да попијемо још по једну чашу?

Када цивилизација, још заостала, осуди једног човека да носи на врату дугачке мердевине од фењера до фењера и да се пење и силази низ те стенице код сваког фењера три пута дневно, ујутро да га угаси, по подне да га очисти, увече да га упали, тај човек, силом, ма да тврде главе и одан вину, мора добити рђаву навику да расуђује сам у себи, долазећи чак до расуђивања, високих, у најмању руку, као те његове мердевине.

Кваквео, фењерџија, пао је једно вече, пијан, са те висине. Разбио је главу и пребио ногу. Оставши чудом жив, после два месеца проведених у болници, са једном ногом краћом од друге, са једним грдним ожиљком на челу, почео је опет да обилази са мердевинама на врату од фењера до фењера, неочешљан, необријан, у плавој кошуљи. Сваки пут кад би на мердевинама стигао до висине са које је пао, није се могао уздржати од расуђивања да — нема ту шта — има извесних обавеза. Човек не би хтео да их има, али их има. Један човек несумњиво може у свом срцу да не води рачуна о кривцима своје жене. Нипошто, господо моја, обавезан је да води рачуна. Ако не води рачуна, сви остали људи, чак и деца, пребацују му то и исмевају га.

— Кваквео рогоња! Кад ће ти, Кваквео, натаћи рогове?

— Псећа њушко! — довикнуо би Кваквео са висине фењера. — Сад ми то говориш! Сада, кад морам да осветлим варош?

Леп разлог, осветљавање вароши, да би избегао обавезу да води рачуна о жениним кривицама. Али, зар он види те кривице. Са овим петролејским лампицама зар он може да види кад неки проваљују врата или се кољу ножевима по тим прљавим пустим сокачићима.

— Срамни лопови и убице!

Ипак је Кваквео отишао ништа мање него у Општину; појавио се пред одборником витезом Биснем, коме дугује за службу и за коју повремену награду за савесно обављање службе; изложио му је случај: то јест, да се он, на дужности палења фењера, мора сматрати јавним службеником на вршењу своје званичне дужности.

— Несумњиво — одговорио је одборник.

— Па следствено, онај који ме вређа — извукао је Кваквео закључак — вређа једног јавног службеника у вршењу његове дужности, је ли тако?

Изгледа да то није било тако за витеза Бисна. Он, знајући какве су природе увреде на које се Кваквео жали, хтео би да му докаже, на леп начин, да се ове увреде управо не односе на фењерцију као таквог.

— Е, не, Екселенцијо — протестује Кваквео. — Молим да ми верујете, Екселенцијо.

Изговарајући Екселенцијо (титула која припада министрима и високим државним функционерима) Кваквео жмирка очима као да пијуцка неки особити ликер. Назива тако екселенцијама кога год стигне; али нарочито витеза Бисна, који је поред обавеза, које он, као приватно лице, можда не би хтео да има, али их ипак има, примно на себе још толике друге, врло високе, у вези са својим одборничким положајем. Кваквео дубоко разуме све те обавезе, природне и друштвене; и ако, каткад, због неке досадне капљице, мора да провлачи горњи део

длана испод носа, никад не пропушта да је прво заклони скутом дугачке плаве кошуље.

Са своје стране, на леп начин, заплићући помало језиком, покушава да докаже одборнику да, ако увреда на коју се жали има неког истинског основа, то може да буде само у времену кад се он налази на вршењу своје званичне дужности фењерџије; Јер, кад није више фењерџија, него само муж, нико не може ништа да пребаци ни њему ни његовој жени. Жена је према њему разборита, потчињена, беспрекорна; и он није могао никад ништа да примети.

— Вређају ме, Екселенцијо, кад осветљавам варош, кад сам на мердевинама наслоњеним на фењер и трљам о зид палидрвце да бих упалио светлиљку, то јест, када знају да не могу оставити варош у мраку да бих отрчао до куће и проверио шта ради и с ким се налази моја жена и, по потреби, направио кланицу, господине Витеже!

Подвлачи речи направио кланицу осмехом готово тужног покоравања судбини, јер признаје да би и ту обавезу имао као осрамоћени муж, а заиста не би хтео да је има, али је има.

— Хоћете ли још један доказ, Екселенцијо? У ноћима са месечином, кад се фењери не пале, нико ми ништа не говори; а зашто? Зато што тада нисам на вршењу јавне дужности.

Кваквео добро расуђује. Али добро расуђивање није довољно. Потребна је чињеница. А, кад се дође до чињенице, често падају и најбоља расуђивања, као што је он пао онда, мртав пијан, са мердевина.

Шта хоће, најзад, да закључи с тим расуђивањем? — пита га витез Биси. Ако мисли да се његова брачна несрећа коси са јавном службом фењерџије, па добро, нека напусти ту јавну службу; или, ако неће да је напусти, нека буде миран и нека пусти свет да прича.

- Без поговора? — упита Кваквео.
— Без поговора — одговори витез Биси.
Кваквео поздрави војнички.
— Разумем, ваша Екселенцијо.

Мердевине му постају из дана у дан све теже и теже. Кваквео се с муком пење на пречнице изанђале од дуге употребе, са оном једном ногом краћом од друге.

Сада, када стигне до последњих фењера најстрмијих сокачића на врх брежуљка, застаје дуго на мердевинама, провирујући, или тачније речено као обешен мишицама о мотку фењера, опуштених руку, спустивши главу на раме; и у том положају забравности тамо горе, наставља да мисли и да расуђује сам са собом.

Мисли на чудне и тужне ствари.

Мисли, на пример, да звезде, ма колико да су извесних ноћи густе, истина проширују и боцкају небо, али не успевају да осветле земљу.

— Излишно изгубљено осветљење!

Али какво лепо осветљење! И мисли како је једне ноћи сањао да је њему пало у део да га упали, све то небеско осветљење, са мердевинама којима није видео краја и које није знао где да прислони, и чије су му пречнице измицале из руку, неспособних да одрже толику тежину. А како да се попне горе, горе по тим бескрајним пречницама, до звезда? Снови! Али каква тескоба и страх у сну!

Мисли да је заиста тужан тај његов фењерцијски занат, бар за једног фењерцију као што је он, који је добио рђаву навику да расуђује, палећи фењере.

Али зар је могућно да и стварни чин осветљавања мрака не пробуди, у току времена, чак у најтвр-

ђем и најмрачнијем мозгу извесне варнице мишљења?

Кваквео је извесних вечери долазио чак до мишљења да он, који ствара светлост, ствара исто тако и сенку. Да! Јер једна ствар не може постојати без свога противпојма. Ко се роди, тај умире. А сенка је као смрт која прати живо тело. Отуда његова тајанствена узречица, која довикнута са висине мердевина усред чина паљења фењера личи на претњу, а није напротив ништа друго него закључак једног његовог расуђивања:

— Чекај ти, чекај, да ти прикачим смрт позади!

Најзад Кваквео мисли да тај његов занат заиста има неку извесну важност вишег реда, уколико исправља један недостатак природе, и још какав недостатак! Светлост! Нема шта да се примети: за своју варош он је заменик Сунца. Има два заменика: он и Месец; и они се смењују. Кад је ту Месец, он се одмара. А целокупна важност његовог заната испољава се оних ноћи када би Месец морао да буде ту, али га напротив нема, јер облаци, скривајући га, онемогућавају извршење његове обавезе да осветли Земљу; обавезе коју Месец можда не би хтео да има, али коју има; и варош остаје у мраку.

Како је лепо, у ноћном мраку, видети ту и тамо по које осветљено сеоце!

Кваквео их види неколико сваке ноћи, кад стигне до последњих фењера на врх брежуљка, и посматра их дуго, руку опуштених низ мотку фењера, главе спуштене на раме, и уздише.

Да, ти пламичци тамо, као безбројни свитци на скупштини, с муком осветљавају и целе ноћи чувају, у гробној тишини, прљаве и стрмените сокачиће, и бедне јазбине, можда горе од ових у његовој вароши; али тачно је да, из даљине, лепо изгледају, и простиру слатку и тужну утеху усред толиког мрака. С времена на време проструји кроз мрак који уда-

рац ветра, и сви ти тамо скупљени пламичци подрхтавају и чини се да и они уздишу.

И, гледајући тако из далека, рађа се мисао да су се јадни људи, расути по земљи као што јесу, у мраку, окупили ту и тамо да би се међусобно храбрили и помагали; а напротив не, напротив није тако: ако се на једном месту подигне кућа, друга се неће подићи поред ње, као добра сестра, већ ће се испречити њој насупрот као непријатељица, да би јој одузела поглед и ваздух; и људи се не удружују ту и тамо да би били у друштву, већ подижу логоре једне насупрот других, да би међусобно ратовали. Е, он, Кваквео, то добро зна! И у свакој појединој кући води се рат, међу оним истим особама које би морале да се воле и да се сагласе, да би се браниле од других. Зар можда његова жена није његова најљућа непријатељица?

Ако Кваквео пије, због тога пије; пије да не би мислио на извесне ствари које би га натерале да пропусти толике од тих обавеза, којима је тако дубоко прожет. Али истина је да има пак и неких других, које човек не би хтео да има. Не би хтео да их има, а ипак их има.

— Ех, стари пацове!

Кваквео се обраћа једном слепом мишу. Назива га старим пацовом, јер је то пацов са крилима. Често пута обраћа се иначе неком мачору који се шуња уза зид и стаје изненада, посматрајући га опрезно и укосо, или неком псу, невеселој скитници, који почиње да га прати од фењера до фењера, високим пустим сокачићима, и леже под сваки фењер, чекајући док га упали.

Али шта да упали, кад нема петролеума?

Вароши прети ноћас опасност да остане у мраку. Закупац осветљења парници се с Општином: већ

више месеци нису му дали ни марјаша; уложио је већ дванаест хиљада лира; сад неће више да чује. Кваквео није могао да дотера фењере по подне. Увече кренуо је унаоколо са мердевинама, да покуша да ли ће се упалити са оно мало петролеума преосталог од прошле ноћи. Упале се за кратко, затим се утуле и усмрде улицу. Грађани протестују, грде њега, као да је он крив. Најбестиднији и дечурлија понављају му још непристојније обичну песму:

— Шта ће нам рогати! Шта ће нам рогати! Рогати, Кваквео, рогати!

И руља расте. Кваквео не може више да издржи. Да би избегао гомилу погрдника, напушта главну улицу и, са својим мердевинама на врату, почиње да се пење уз једно сокаче. Али неколицина га прате. У једном тренутку, кад се Кваквео, уморан и малодушан, опустео по свом обичају на мотки једног фењера, нису се више задовољили да га исмевају речима; истргли су му мердевине под ногама и оставили га ту, обешеног о мишице, да се праћак у ваздуху.

Тако? Дакле заиста хоће да он изврши своју обавезу, обавезу осрамоћеног мужа, пошто то вече, услед несташице петролеума, није могао да врши своју званичну дужност фењерџије? Упецали су га баш то вече кад се не може извињавати осветљавањем вароши! Па добро: нека му врате мердевине и нека се изврши воља њихова! Мердевине! Мердевине! Нека му даду да се скине, тако им Бога, и видеће шта је он у стању да учини!

Тројица, четворица, смејући се, вратише му мердевине под ноге и сви, уживајући у томе, почеше једногласно да га подбадају.

— Имаш ли нож?

— Имам. Ево га!

И Кваквео задиже кошуљу навише и вади из џепа на панталонама велики нож и отвори га и стисну у шаку.

— Богородице му, је ли овај добар?
— Хоћеш да је закољеш?
— Заклаћу је и заклаћу га, ако их затекнем заједно! Сви ћете бити сведоци! Ходите за мнош!

И потрча напред, поскакујући на прстима краће ноге, а сви га прате лармајући и скупљајући се око њега, кроз стрмените, кривудава, мрачне сокачиће.

— Хоћеш ли заиста да је закољеш?

Кваквео стаде, окрете се и шчепа за груди једног од тих потстрекача.

— Е, кајете се? Сада, богами, кад сте ме упецали и кад сам ту наоружан да извршим своју обавезу, морате присуствовати сви! Сви, богами!

И дрма и тресе оног шчепаног, и наставља пут. Тада се неки уплашише. Прате га још који корак збуњени, неодлучни; повлаче се за рукаве; заостају; губе се. Само четворица и два дечака иду за њим до куће, али и они пренеражени, не подбадајући га више, чак спремни да га спрече да стварно изврши. Заиста, чим стигоше до капије дохватише га за руке и у један глас, шаљивим речима, покушаше да га одвуку даље, у неку крчму на пиће. Али Кваквео, изобличен, задуван, истрже се и запрети им исуканим ножем; удара ногама у капију и виче жени:

— Отварај, неваљалице! Отварај! Сад ћеш платити за све! Пустите ме, тако му... пустите ме! Пустите ме, или ћу вам разбити њушку!

Они, пред претњом, одмакоше се. И тада он ужурбано извади кључ из џепа кошуље на грудима, и отвори капију; увуче се унутра и залупи је са треском за собом. Они полетеше на капију и покушаше да је провале, дозивајући упомоћ. Изнутра, одозго, чу се врисак и плач.

— Покољ! Покољ! — урличе Кваквео, са ножем у шасти, пошто је шчепао и оборио на под жену разбарушену и распасану; и тражи испод кревета,

обарајући све на шта наилази; тражи у сандуку; иде да тражи у кујни, вичући непрестано:

— Где је? Кажи где је! Где си га сакрила?

А жена:

— Јеси ли полудео? Јеси ли пијан? Шта ти пада на памет, лакрдијашу?

Доле, у сокачету, вичу за свој рачун она четворица који га допратише, и дечаци, и други који притрчаше на тај урнебес; прозори се ту и тамо отварају и сви питају:

— Ко је? Шта се десило? — и ударају песницама и леђима у капију.

Кваквео скочи на жену:

— Кажи ми где је или ћу те убити! Крви, крви, вечерас хоћу крви! Крви!

Не зна где још да тражи. Изненада поглед му паде на кујински прозор, који се налази с друге стране сокачета, над једном провалијом. Прозор је доста висок и увек затворен, са оквирима поцрнелим од чађи.

— Узми столицу и отварај тај прозор! Нећеш? Нећеш да га отвориш? Одвратна вештице, отвори-ћу га ја!

Попе се на један орманчић, отвори га... — ужас! Кваквео устукну, исколачивши очи, заривши руку у накомтрешену косу. Нож му испаде из руке.

Витез Биси стојаше ту горе, у опасности, лебдећи над провалијом.

— Али, Ваша Екселенцијо, ако се, ослободи Боже, оклизнете! — узвикну Кваквео, чим се поврати од ужаса, подиравши песницу на уста; и одмах притрча, сав уздрхтао и услужан, да би му помогао да сиђе.

— Полако... овамо, полако, спустите једну ногу на моје раме, Екселенцијо... Али како је Ваша Екселенција могла пристати да се тамо горе сакрије? Зар сам то могао замислити? Ту горе, уз опасност да

сломијете кичму због једне жентураче као ова, Ви, један Витез! Је ли могућно, Ваша Екселенцијо!

Окрену се жени и ударивши је песницом у лице:

— Али како? — викну јој. — Зар си морала да га сакријеш ту горе, ту горе? Зар није било zgodнијег места? Зар ниси видела, будало, да сам тражио свуда, осем у узиданом орману, иза завесе? Дед, донеси четку за господина Витеза! Будите љубазни, Ваша Екселенцијо; уђите на пет минута у онај орман! Чујете ли како вичу доле на улици? Постоје извесне обавезе, Екселенцијо, верујте. Човек не би хтео да их има, али их има. Само пет минута: будите љубазни; ја ћу их растурити.

И, сместивши Витеза у узидани орман, оде да отвори прозор са сокачета, да би довикнуо окупљеној гомили:

— Нема никога! Отворићу капију... Ко хоће да се попне, нека се попне; ако желите да се уверите. Али, нема никога!

Добро си искалио срце, пријатељу мој.

Заиста је за жаљење што се ти, угушивши своју урођену наклоност, ниси посветио Музама. Колико топлине у твом изражавању, и са колико јасне очигледности, у неколико потеза, изазиваш живо пред очима место, догађаје и лица!

Ожалошћен си, ојаћен си, јадни мој Марино; а не бих хтео да ти овај мој одговор увећа бол и јад! Али ти хоћеш да ти отворено изложим шта мислим о твом случају. Учинићу то да бих те задовољио, ма да сам убеђен да те нећу задовољити.

Ако дозволиш, употребићу свој начин. Прво резимирам укратко догађаје, затим излажем, отворено као што желиш, моје мишљење.

Дакле, идемо редом.

I. ЛИЦА, ПОДАЦИ И УСЛОВИ

а). Госпођица Анита — Двадесет и шест година (испољава тек двадесет; добро; али уствари су двадесет и шест и то пуних). Црномањаста; очи као ноћ:

У њеним очима скупља се ноћ,
дубока...

Коралне усне; опет добро.

Али нос, пријатељу мој? Ти ми не поминђеш нос. Црномањастима треба, пре свега, загледати нос; а нарочито ноздрве.

Ја сам убеђен да госпођица Анита има помало прѣаст нос. Не велим ружан; рецимо чак носић; али прѣаст. И са поздрвама доста меснатим, које јој се јако шире кад заклопи зубе, кад се загледа у празнину и провуче кроз њих дугачак, дугачак ћутљиви уздах.

Јеси ли приметно како јој се очи замагле и мењају боју, кад повуче неки овакав ћутљив уздах?

Госпођица Анита је много патила, јер је много интелигентна. Док је отац био жив, била је имућна; сад је, после очеве смрти, сиромашна. А има двадесет и шест година. Прѣаст носић и очи као ноћ.

Хајдемо даље.

б). Мој пријатељ Марино. — Двадесет и четири године, две мање од госпођице Аните, која можда због тога испољава свега двадесет.

И он сиромашан; и он без оца. Ствари жалосне, али драге кад су заједничке са једном драгом особом. Истоветности, које личе на претсказање!

Али пријатељ Марино, тако сирот и сиромашан, има да издржава мајку и једну сестру. Госпођица Анита, сирота и сиромашна, има такође мајку, али је не издржава.

О издржавању се брине комендатор Балези.

Мој пријатељ Марино, наравно, мрзи овог комендатора Балези.

Глава упаљена, срце ватрено. Изражавање лако, живописно, заносно, као и поглед лепих плавих очију. Рецимо да је мој пријатељ Марино дан, а да је госпођица Анита ноћ. Он има у коси боју сунца и у очима плаветнило неба; она има у очима две звезде, а у коси ноћ. Мислим да се, разговарајући с једним песником, не бих могао боље изразити.

Наставимо.

Приморан нужностима на разборитост, пријатељ Марино не може, док садашње околности трају (а трајаће још дуго!), учинити лудост да узме на те-

рет још једну жену; и мора да напусти ону која би му мање тешка била.

Можда би му овај трећи терет учинио сношљивијим она два друга, која он не може, не би се никада усудио да збаци с леђа.

Али има оних који мисле да у троје на леђима једног човека не може бити удобности и лепог спо-разума. А то и он, силом разборит, мора признати.

в). Комендатор Балези — Стари пријатељ оне добре душе. Разуме се, Анитиног тате. Шездесет и шест година. Омален, сасвим сув; ногице као два прста, али наоружане гордим потпетицама. Глава крупна, велики опуштени бркови, под којима ишчезавају не само уста, већ и брада, уколико би се могло рећи да комендатор Балези има заиста браду. Густе увек намрштене обрве и један прст често у носу. Тај прст мисли. Мисле и длаке његових обрва. Он је као топчић, набијен мислима, комендатор Балези. Финансијска судбина нове Италије налази се у његовим малим гвозденим шакама.

Сада, незнано како и зашто, изненада је комендатор Балези помислио да очинску љубав према госпођици Анити треба да замени љубављу друге врсте. И запросио је њену руку.

Госпођица Анита скидала је више марамица, рукама и зубима. Више неголи презир осетила је пркос, одвратност, ужас. Мајка је плакала. Зашто је мајка плакала? Од радости, рече. Али, под претпоставком да се плаче од радости, плаче се кратко, а затим следује смејање. Мајка госпођице Аните плакала је дуго и више се не смеје. Проклети да су зли језици!

И долазимо на последње лице.

г). Николино Респи. — Тридесет година, снажан, атлетски развијен, пливач и чувени јахач, веслач, мачевалац; затим бестидан, глуп као ђуран, коцкар, женскар... Тако, тако, пријатељу мој: ређам

ти све. Познајем Респија и делим твоју оцену и твој гнев. Али, немој мислити да зато њега окривљујем.

Окривљујем, дакле, тебе? Не. Онда госпођицу Аниту? Ни то. Господе, дозволи ми да кажем, дозволи да употребим свој начин. Веруј ми, пријатељу мој, да је твој случај јако застарео. Новог и оригиналног нема ту ничег, осем мог поступка и објашњења које ћу ти дати.

Наставимо редом.

II. МЕСТО И ДОГАЂАЈ

Плажа у Анцину, лети, једне ноћи са месечином.

Тако си ми је описао, да се не упуштам и ја у описивање. Само, било је много звезда, драги мој. Поред месеца готово у петој десетини види се врло мало звезда. Али један песник може и да не води рачуна о овим стварима, које су чињеничне. Један песник може да види звезде и кад се не виде, и обрнуто, да не види многе друге ствари, које сви остали виде.

Комендатор Балези узео је под кирију једну вилу на плажи, а госпођица Анита је са мајком на летовању.

Заузет у Риму, комендатор долази и одлази. Николино Респи је стално у Анцину, због купања и коцкарнице; и сваког јутра, у води, а свако вече за зеленим столом приказује своје подвиге.

Госпођица Анита осећа потребу да угуши пламен презрења, због тога се дуго задржава у води. Не може се свакако такмичити са Николином Респи, али ипак, као добра пливачица, једног јутра, такмичећи се са њим, удаљила се од обале. Пливају и пливају. Сви купачи узбуђено прате са обале ту утакмицу, најпре простим оком, затим догледима.

У једном тренутку мајка неће више да гледа; почиње да јадикuje, да стрепи. О Боже, како ће сада ћерка да се врати пливајући из те даљине? Си-

гурно ће малаксати... О Боже, о Боже! Где је? Боже, како је далеко... више се не види... Треба, забога, одмах послати помоћ! Један чамац, један чамац! Нека неко одмах пође у помоћ!

И толико се кидала, и толико је причала, да су најзад два вредна младића јуначки скочила у један чамац и отиснула се на четири весла.

Свето надахнуће! Због чега је госпођицу Аниту, одмах пошто су се младићи отиснули, ухватио грч у ногу и зашто је крикнула; Николино Респи пришао је са два замаха и прихватио је; али госпођица Анита губи свест и обухвата га очајнички око врата; Николино види да је изгубљен; дави се заједно са њом; разгнењен, да би се ослободио, уједе је свирепом за врат. Тада се госпођица Анита немоћно опустила; он је успео да је одржи на површини; снага му је нестајала кад је чамац стигао. Спасовање је готово.

Али, госпођица Анита морала је лечити више од недељу дана ујед Николина Респи на врату.

То су утисци који не ишчезавају, мој Марино!

Неколико дана госпођица Анита једва покреће врат; не може порећи да Николино Респи добро уједа. А тај ујед не може да јој буде непријатан, јер њему дугује свој спас.

Све ово је у ствари предговор.

Па ипак, можда, није. Јер је све у томе када и како се догађаји пресеку.

Кад си ти, мој Марино, у величанственој ноћи пуној месечине стигао у Анцио носећи смрт у срцу, да би имао последњи састанак са госпођицом Анитом већ званично вереном са комендатором Балезијем, она је имала још на врату отисак зуба Николина Респи.

По твом сопственом признању она је послушно пошла с тобом дуж плаже, изгубила се с тобом у даљини пусте обале, до забачене насукане стене, та-

мо далеко, далеко. Обоје, на месечини, испод руке, били сте опијени морским поветарцем, заглушени вечитим муклим шумом сребрне пене.

Шта си јој рекао? Знам, исказао си јој сву своју љубав и сав свој бол; и предложио си јој да се супротстави срамном захтеву тог омрзнутог старца и да прими твоју сиротињу.

Али она, пријатељу мој, запаљена, узбуњена, раздирана твојим речима, није могла да прими твоју сиротињу; напротив, хтела је да прими твоју љубав и да се са њом освети унапред, то исто вече, бестидном захтеву старца, који је на њој, тако, као лихвар, хтео да се наплати за дугогодишња доброчинства.

Ти си, честито, племенито, спречило ту освету.

Верујем ти, пријатељу мој: сигурно си побегао као лудак. Али госпођици Анити, која је остала ту сама, на песку, у сенци стене, ниси изгледао лудак, уверавам те, у тој бесомучној трци дуж обале, под месечином. Изгледао си јој глупак и простак.

И на жалост, јадни Марино, на тој стени, то вече, био је, захваљујући празним џеповима, Николино Респи, онај који ју је ујео и спасао, и који је ту нечујно уживао у лепој месечини, а затим и у призору твог бекства...

Биле су му довољне три речи и једно смејање, одозго:

— Каква будала, зар не, госпођице?

И скочио је доле.

Ти си мало доцније, заједно са комендатором Балезијем који је дошкан стигао из Рима аутомобилом, имао задовољство да затекнеш Николина Респиа, на месечини, руку под руку са госпођицом Анитом.

Ти у поласку, он у повратку. Да ли је био слађи полазак или повратак?

И ево, пријатељу мој, сада долази оригинална тачка.

III. ОБЈАШЊЕЊЕ

Ти мислиш, драги Марино, да си претрпео свирепо разочарење, јер си изненада видео госпођицу Аниту страховито друкчију од оне коју си ти познавао, од онакве каква је за тебе била. Сад си потпуно уверен да је госпођица Анита друкчија.

Врло добро. Госпођица Анита је заиста друкчија. Не само то; већ у њој има толико друкчијих Анита, пријатељу мој, колико год су друкчији и они који је познају и које она познаје. Знаш ли у чему се састоји твоја основна грешка? У веровању да, нао друкчија како ти мислиш, и толико пута друкчија како ја мислим, да госпођица Анита није више онаква какву си је ти познавао.

Госпођица Анита је онаква, и друкчија, и чак толико пута друкчија, јер, дозволи, да онаква каква је према мени није таква као према теби, као према својој мајци, као према комендатору Балезиу и према свима осталима који је познају сваки на свој начин.

Сад пази. Свако, онако како је познаје, придаје јој, зар не, извесну стварност. Толико стварности, дакле, пријатељу мој, које „стварно“, а не привидно, сачињавају госпођицу Аниту оваквом за тебе, онаквом за мајку, онаквом за комендатора Балезија и тако даље; ма да сваки од нас посебице уображава да је права госпођица Анита само она коју ми познајемо; па чак и она, баш највише, уображава да је иста, увек иста према свима.

Знаш ли одакле потиче то уображење, пријатељу мој? Из чињенице што добронамерно сматрамо да смо ми потпуно такви какви смо у свакој прилици, у сваком нашем поступку; док на жалост није тако. То осетимо кад неким врло несрећним случајем останемо изненада закачени и обешени о само један поступак од толиких које извршимо: тада добро осетимо, хоћу да кажем, да ми нисмо у том поступ-

ку потпуно такви какви смо, и да би била свирепа неправда кад би нас процењивали само по њему, кад би нас оставили обешене о њега, као о срамни стуб, целог живота, као да је он сав сажет у том једном поступку.

Сада ту неправду баш ти хоћеш да починиш, пријатељу мој, према госпођици Анити.

Затекао си је у стварности друкчијој од оне коју је она теби пружала, и сада хоћеш да верујеш да њена права стварност није она лепа коју си јој ти раније придавао, већ ова ружна у којој си је затекао са Николином Респием, заједно са комендатором Балезијем, на повратку са стене.

Није било без разлога, да видиш, пријатељу мој, што ми ти ниси поменуо прђасти носић госпођице Аните!

Тај носић није теби припадао. То није био носић твоје Аните. Твоје су биле очи као ноћ, заљубљено срце, њена префињена интелигенција. Али не тај смели носић са доста пуначким ноздрвама.

Тај носић још је подрхтавао при сећању на ујед Николина Респи. Ти јој ниси дозволио да с тобом оствари своју освету, и тада ју је она остварила са Николином.

Ко зна како сада плачу те очи као ноћ, и како кржави то чежњиво срце, и како се буни та префињена интелигенција: другим речима све оно њено што теби припада.

Ех, веруј, Марини, да је њој био много слађи одлазак с тобом на стену, неголи повратак са Николином Респи.

Треба да се ти увериш и пристанеш да следујеш примеру комендатора, који ће — видећеш — опростити и венчати се са госпођицом Анитом.

Али, немој захтевати да она потпуна и целокупна припада теби. Биће једна и целокупна нај-

искренија за тебе; друга за комендатора Балезиа, исто тако искрена. Јер, не постоји само једна госпођица или госпођа Анита, пријатељу мој.

Можда није лепо, али је тако.

И настани да Николино Респи, показујући зубе, не оде у посету том прћастом носићу.

Крај

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Носилац Нобелове награде за књижевност за 1934 годину, Луиџи Пирандело је не само један од најпознатијих већ и један од најомиљенијих светских књижевника и позоришних писаца.

Његову књижевну славу пронела су у првом реду светом његова позоришна дела. И наша публика имала је прилике да гледа на београдској позорници његова два најчувенија позоришна комада „Шест лица траже писца“ и „Хенрик IV“, који су доживели велики успех. Та два дела приказана су први пут у Риму 1922 године, а писац је написао прво за свега три, а друго за две недеље. Она су имала дубоког утицаја на целокупну модерну позоришну уметност, створивши струју названу „пиранделизмом“.

Међутим, није то једина грана књижевности у којој је Пирандело показао свој велики таленат. Италијански критичари су махом сагласни у томе, да је Пирандело дошао до највишег уметничког изражаја у прози, и то у новелама, којих је написао безброј, али међу којима се налази на праве бисере високе књижевне вредности. Чињеница је да Пирандело није ни почео ни завршио своју књижевну делатност позоришним делима, већ је напротив увек највише неговао и волео новелу.

Пирандело спада међу ретке књижевнике, који су показали вредност свога пера на свим пољима књижевности.

Рођен је 1867 године у Ђирђенти, на Сицилији, у старој трговачкој породици. Отац, купац сумпорних рудника, упутио га је на техничке студије. Пирандело је, међутим, напустио технику и посве-

тио се класичним студијама, најпре у свом родном месту, затим у Палерму, а дипломирао је у Бону на Рајни. Дипломску тезу дао је на немачком језику, и то „Leute und Leutentwicklung der Mundart von Girsenti“.

Постао је лектор на истом универзитету. Ту је већ почео да објављује песме и превео је на италијански језик Гетеове „Римске елегije“.

Вратио се у Италију 1890 године. По жељи очевој покушао је да настави његове трговачке послове, али их је за најкраће време напустио и још исте године појавио се у новинарском и књижевном животу у Риму. Са поезије прешао је на прозу и издао прве новеле под насловом: „Љубав без љубави“.

Затим је прешао на роман. Први му је био „Искључена“, који је доцније послужио као основ за његову комедију „Човек, животиња и врлина“.

Између многих његових романа светски глас је доживео „Покојни Матија Паскал“, који је преведен на све културније језике.

Пирандело, који се у почетку у својој прози поводио за својим земљаком и великим италијанским мајстором романа, Вергом, убрзо је стекао самосталност и нимало није заостао у слави за својим учитељем.

У својим делима углавном описује живот, идеале и беду оних малих друштвених слојева, чији је успон славни Ђовани Верга описао у свом бесмртном делу „Мајстор дон Ђезуалдо“.

Дочекавши славу још за живота, као носилац Нобелове награде, члан Италијанске академије, оснивач једне позоришне струје и писац чија су дела гледана, слушана и читана на готово свим језицима и у свима крајевима света, Пирандело је умро 1936 године, пишући до последњег даха своје новеле.

Неколико пробраних новела међу његовим најпознатијим објављене су у овој малој збирци.

А. Б. Х.

САДРЖАЈ

Црна марама	5
Све у реду	39
Горка вода	61
Извесне обавезе	79
Прћасти носић	89
Белешка о писцу	98

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
"РАДОЈЕ ДОМАНОВИЋ"

30 СР 821.131.1
ПИРАНДЕЛО Л.
Црна марама

000013405

ЛЕКОВАЦ

COBISS 0